

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ГАЛГАШ РУСЛАН АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 658:334.78:330.341.42

**СТРАТЕГІЧНА КООРДИНАЦІЯ РОЗВИТКУ
РЕГІОНАЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ ПІДПРИЄМСТВ**

**Спеціальність 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)**

**Спеціальність 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил
і регіональна економіка**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Севєродонецьк – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України (м. Северодонецьк).

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор **Бузько Ірина Романівна**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України, професор кафедри міжнародної економіки і туризму (м. Северодонецьк).

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Войнаренко Михайло Петрович**, Хмельницький національний університет Міністерства освіти і науки України, професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування, перший проректор (м. Хмельницький);

доктор економічних наук, професор **Карлова Олена Анатоліївна**, Українська інженерно-педагогічна академія Міністерства освіти і науки України, професор кафедри менеджменту (м. Харків);

доктор економічних наук, професор **Рекова Наталія Юріївна**, Донбаська державна машинобудівна академія Міністерства освіти і науки України, професор кафедри економіки підприємства (м. Краматорськ).

Захист відбудеться 4 квітня 2018 р. об 11-00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.01 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України за адресою: 03057, м. Київ, вул. Желябова, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля за адресою: 93406, Луганська обл., м. Северодонецьк, вул. Донецька, 43.

Автореферат розіслано 3 березня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.Ю. Манухіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Процеси децентралізації влади в Україні охопили не лише територіально-адміністративну структуру країни, але й усі сфери відтворювального процесу та всі рівні економічної системи. Водночас у системі регіонального управління все ще надається перевага застосуванню централізованих та адміністративних інструментів управління, що не лише не сприяє, а й суттєво перешкоджає ефективному розвитку продуктивних сил регіонів та національної економіки. Поряд із цим, економіка України все ще перебуває на шляху інтеграції до світової економіки, що, з одного боку, збільшує рівень конкуренції між підприємствами і вимагає підвищення їхньої конкурентоспроможності, що є позитивним для розвитку продуктивних сил та економічних відносин, а з іншого, – призводить до занепаду окремих неконкурентоспроможних підприємств, негнучких територіально-виробничих комплексів та навіть цілих галузей і регіонів, виживання та розвиток яких сьогодні є питанням національної безпеки та збереження суверенітету країни. Зменшити негативний вплив зазначених об'єктивних процесів і закласти фундамент для розвитку продуктивних сил і відновлення регіональної і національної економіки можливо на основі розвитку регіональних кластерів підприємств.

Функціонування економічних кластерів вже давно стало основою розвитку регіонів у провідних країнах світу. Хоча поняття "економічний кластер" та "регіональний кластер" є достатньо поширеними та інтуїтивно зрозумілими, але їх термінологічний зміст залишається невизначеним. Так, це поняття не є повністю визначеним відносно своєї суб'єктності стосовно як управління, так і керованості. Втім розвиток в Україні регіональних кластерів підприємств дасть змогу отримати додаткові конкурентні переваги для всіх учасників кластера та позитивно вплине на регіони свого розташування.

Розвиток регіональних кластерів підприємств є нині потужним організаційним резервом розвитку продуктивних сил та економічних відносин регіонів в Україні, який наразі все ще не використовується. При цьому майже аксіоматичним є твердження про те, що наявний в Україні ресурсний потенціал не може бути докапіталізованим без спроможних організаційних форм міжкорпоративних відносин на рівні регіонів, застосування яких надавало б необхідні точки розвитку для отримання, поширення та використання інновацій. Дія такого механізму організації міжкорпоративних відносин на рівні регіонів має спиратися на ґрунтовну та зважену багатосуб'єктну поведінку ринкових агентів, яка виражається в розвитку національної економіки як мети, що не конфліктує з власними інтересами окремих суб'єктів, підприємств, корпорацій та інтересами регіонів. Якщо така поведінка не отримає достатньо економічних та організаційних стимулів, і, якщо не знайти відповідних засобів стимулювання розвитку регіональних кластерів підприємств в Україні, національна економіка може остаточно втратити конкурентоспроможність на міжнародних ринках та навіть економічний суверенітет. Водночас стимулювання розвитку регіональних кластерів підприємств не може базуватися на застарілих інструментах директивного управління. В умовах багатосуб'єктності поведінки та полісуб'єктності ринкових агентів для забезпечення розвитку національної економіки

потрібна розробка та застосування певного координаційного механізму управління, який потребує обґрунтування теоретико-методологічних засад стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств.

Окремим питанням визначення сутності та різновидів економічних кластерів, ідентифікації чинників та сприятливих умов розвитку кластерів присвячені наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників: С. Бертіні, П. Біанчі, Л. Бойко, І. Брикової, Д. Вишневського, М. Войнаренка, В. Гоблика, К. Дудкіної, К. Кетелса, Ю. Ковальової, С. Кропельницької, С. Кудревич, Р. Кузьменка, І. Лисенко, Е. Маркусена, Л. Міллера, Ж. Мінгалевої, С. Назаренка, М. Портера, Д. Пруненка, О. Скічка, С. Соколенка. Питання координації та розвитку окремих складових економічних систем різного рівня досліджувалися в роботах І. Бузько, І. Гермейера, І. Заблодської, В. Забродського, С. Ілляшенка, О. Карлової, Н. Кизима, Т. Клебанової, Н. Моїсеєва, Є. Молдавської, Є. Овчаренка, А. Пилипенка, Ю. Погорелова, Н. Рекової, В. Фоміна. Поряд з великою кількістю та різноманітністю досліджень щодо економічних кластерів та координації економічних систем різного рівня, низка важливих фундаментальних і прикладних завдань щодо стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств залишається досі невирішеною. Виникає необхідність узагальнення та систематизації наявного в економічній науці теоретичного матеріалу з ідентифікації регіональних кластерів підприємств та їхньої стратегічної координації. Кожна з цих складових дослідження має в методологічному сенсі певні нез'ясовані змістовні питання та прогалини у питаннях відповідності до сучасних потреб пізнавальної і практичної діяльності.

Необхідність обґрунтування теоретико-методологічних засад та методичного інструментарію щодо стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств на основі нових форм організації міжкорпоративних відносин, розробки та впровадження процедур ідентифікації меж регіональних кластерів підприємств, діагностики дисфункцій у стратегічній координації розвитку регіональних кластерів підприємств обумовили актуальність обраної теми, мету, завдання, логіку, напрями дослідження та структуру дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до напрямів наукових досліджень Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України (м. Северодонецьк) та Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м. Київ). У Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України: при виконанні держбюджетної теми "Інноваційна модель сталого розвитку виробничих систем в динамічних умовах господарювання" (номер держреєстрації 0106U000291, 2006-2008 рр.) здобувачем систематизовано теоретичні засади стратегічної координації економічних об'єктів; при виконанні держбюджетної теми "Обліково-аналітичне та організаційно-економічне забезпечення розвитку економічних систем регіону в умовах світових інтеграційних процесів" (номер державної реєстрації 0109U003316, 2009-2011 рр.) сформовано методологічну основу стратегічної координації розвитку економічних систем регіону; при виконанні держбюджетної теми "Організаційно-економічне забезпечення розвитку виробничих систем регіону на засадах самоорганізації" (номер

державної реєстрації 0113U002237, 2012-2016 р.) розроблено методичне забезпечення діагностики розвитку регіону; при виконанні госпрозрахункової теми "Моделювання системи управління промисловим розвитком підприємств" (номер державної реєстрації 0110U006560, 2010-2011 рр.) здобувачем виконано моделювання стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств. В Інституті економіко-правових досліджень НАН України: при виконанні держбюджетної теми "Інфраструктурне забезпечення активізації міжрегіонального співробітництва в Україні" (номер державної реєстрації 0114U001180, 2014-2016 рр.) визначено динамічні характеристики процесу розвитку регіональних кластерів підприємств; при виконанні держбюджетної теми "Економіко-правове забезпечення розвитку новоутворених територіальних громад" (номер державної реєстрації 0117U002306, 2017 р.) розроблено методологічну основу для ідентифікації раціональних меж регіонального кластера підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методологічних засад і методичного інструментарію щодо стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі завдання:

проаналізовано об'єктивні та визначено теоретичні передумови розвитку регіональних кластерів підприємств;

визначено співвідношення стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств у системі економічних відносин;

проаналізовано проблематику розвитку відносин в економічній системі в предметних областях регіонального розвитку та розвитку регіональних кластерів підприємств;

узагальнено закономірності детермінації меж використання форм стратегічної координації розвитку;

визначено динамічні характеристики процесу розвитку регіональних кластерів підприємств;

здійснено моделювання стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств;

інтерпретовано результати моделювання стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств;

визначено адекватну міждисциплінарну аналогію регіональному кластеру підприємств;

проаналізовано підходи до ідентифікації реальних і раціональних меж регіональних кластерів підприємств;

зіставлено атрибутивні характеристики аналогій у поняттях "екосистема" і "регіональний кластер підприємств";

побудовано логічну схему ідентифікації раціональних меж регіонального кластера підприємств;

проаналізовано методи, прийоми та підходи до діагностики регіональних кластерів підприємств;

виявлено дисфункції розвитку регіональних кластерів підприємств;

розроблено спосіб подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств на основі стратегічної координації.

Об'єктом дослідження є розвиток регіональних кластерів підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні засади, принципи, підходи і методи стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність способів і принципів наукового пізнання, загальних та спеціальних методів і прийомів, що використовувалися в дослідженні. Теоретичною основою дослідження послуговували фундаментальні положення та наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі загальної теорії систем, регіональної економіки, теорії економічних кластерів, теорії регіональної економіки та управління підприємствами, теорії екосистем, еволюційної теорії. Правову базу дослідження склали чинні законодавчі й нормативні документи, що регулюють діяльність підприємств в Україні, діяльність регіональних органів державного управління та реалізацію державної промислової політики. Інформаційною базою роботи послуговували загальнодержавні, регіональні та внутрішньокорпоративні документи, інформація державної служби статистики України, ресурси й видання мережі Internet, результати власних досліджень автора, а також дані, отримані як результат імітаційного моделювання.

У дослідженні використано загальнонаукові й спеціальні методи проведення досліджень: *систематизація та узагальнення* (при аналізі об'єктивних передумов розвитку регіональних кластерів підприємств; при узагальненні закономірностей детермінації меж використання форм стратегічної координації розвитку); *порівняльний аналіз* (при визначенні теоретичних передумов розвитку регіональних кластерів підприємств), *класифікація* (при визначенні співвідношення стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств у системі економічних відносин), *індукція* (при побудові логічної схеми ідентифікації раціональних меж регіонального кластера підприємств), *дедукція* (при аналізі проблематики розвитку відносин в економічній системі та при аналізі підходів до ідентифікації реальних і раціональних меж регіональних кластерів підприємств), *формалізація* (при визначенні динамічних характеристик процесу розвитку регіональних кластерів підприємств та особливостей моделювання стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств), *міждисциплінарна аналогія* (при визначенні адекватної міждисциплінарної аналогії регіональному кластеру підприємств), *побудова графів та імітаційне моделювання* (при експериментуванні щодо моделі стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств та інтерпретації результатів моделювання стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств), *методи та алгоритми статистичного кластерного аналізу* (при визначенні конфігурації регіональних кластерів підприємств), *статистичні методи* (при оцінюванні близькості регіональних кластерів підприємств), *концептуальне моделювання* (при виявленні дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств України), *синтез* (при розробленні способу подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств).

Наукова новизна одержаних результатів. Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає в розробленні теоретико-методологічних засад стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств у вигляді багатовимірної аналітичної системи, що забезпечує відповідність теоретичних розробок та аналітичного інструментарію вимогам управління підприємствами та регіонального управління.

Основні результати дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають у такому.

За спеціальністю 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності):

уперше:

аксіоматичне ядро теорії стратегічного управління підприємством доповнено концепцією позитивного впливу опортуністичної поведінки підприємства на розвиток міжкорпоративних відносин підприємств у регіональному кластері на довгостроковому горизонті управління: опортуністична поведінка підприємства сприяє корегуванню програми дій коаліцій у бік компромісу з інтересами всіх агентів коаліції; веде до позитивного відбору елементів коаліційної програми; приводить до збільшення економічної вигоди всіх учасників коаліції та слугує ринковим стимулом розвитку міжкорпоративних відносин підприємств у регіональному кластері, – що стало основою для поєднання коопераційної та стратегічної поведінки підприємств при стратегічній координації розвитку регіональних кластерів;

використано в концепції стратегічного управління підприємством для відображення стратегії розвитку підприємства в регіональному кластері поняття "стратегічна координація розвитку регіональних кластерів підприємств", що розглядається як вид коопераційної та стратегічної поведінки підприємств, спрямований на досягнення збалансованої сукупності стратегічних критеріальних ознак у складному координаційному комплексі, який поєднує елементи різних підсистем внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства та регіонального кластера, до якого входить підприємство;

до стратегій розвитку підприємств інкорпорована стратегія розширення раціональних меж регіонального кластера, яка реалізується підприємством на основі: встановлення стійких взаємозв'язків з новими підприємствами єдиного технологічного ланцюга виробництва під впливом інших вже працюючих підприємств, які утворюють середовище існування та розвитку регіонального кластера та тим самим визначають структуру регіонального кластера підприємств; встановлення стійких взаємозв'язків з новими підприємствами, які потенційно здатні утворювати середовище існування та розвитку регіонального кластера, – що стало основою застосування стратегічної координації розвитку в корпоративній стратегії підприємств;

розроблено систему характеристик та кількісних оцінок розвитку підприємства в регіональному кластері: ефективності потоку в регіональному кластері підприємств (частини валового прибутку підприємства, який залишається у розпорядженні підприємства регіонального кластера); інтенсивності процесів обміну в регіональному кластері підприємств (частини валового прибутку підприємства, який витрачається на споживання підприємством регіонального кластера); структурної стійкості

регіонального кластера підприємств (комбінаторний показник, що відображає здатність підприємства до налагодження стійких відносин у мережі трансакцій регіонального кластера), – що стало основою ідентифікації, аналізу та порівняння позицій підприємств у раціональних межах регіонального кластера;

уточнено:

підхід до зіставлення форм координації розвитку підприємств та умов їхнього використання в стратегіях розвитку підприємств шляхом упорядкування умов використання форм координації (класів господарських об'єктів, типів доміантних відносин, типів форм координації, доміантних класів форм координації) та встановлення відповідності умов використання нечітким формам координації розвитку, що дало змогу визначити місце стратегічної координації розвитку підприємств в упорядкованій множині форм координації та виокремити її власне поле використання;

області економічної діагностики підприємства на основі додавання до її об'єктів реальних меж регіонального кластера підприємств та процедури їхньої ідентифікації за критерієм недостатності/надлишковості видів економічної діяльності для потрапляння підприємства до регіонального кластера відповідно до правил доповнення регіонального кластера новими об'єктами для забезпечення розвитку підприємства, що сприяє зростанню ринкового потенціалу підприємства, отриманню додаткових конкурентних переваг та зростанню його конкурентоспроможності;

інструментарій стратегічного аналізу підприємства шляхом додавання інструменту ідентифікації типів регіональних кластерів, до яких належить підприємство, та процедури оцінювання близькості до інших підприємств спільного регіонального кластера в мережі трансакцій, що дало змогу визначати позицію підприємств у регіональному кластері відносно конкурентів, або відносно інших підприємств єдиної мережі трансакцій.

За спеціальністю 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка:

уперше:

визначено низку аналогій регіонального кластера підприємств, яка вмістила поєднання характеристик двох потенційних аналогів, для яких характерним стало: тривале існування кластера як цілісного утворення; взаємозв'язок з домінуючим підприємством регіонального впливу; конкуренція в середовищі існування, – що дало змогу зіставити атрибутивні доміантні характеристики регіонального кластера підприємств та відкрило можливість для адекватного моделювання стратегічної координації розвитку регіонального кластера підприємств з одночасним урахуванням наявних коопераційних і конкурентних взаємозв'язків між підприємствами;

розроблено концептуальні засади ідентифікації реальних і раціональних меж регіональних кластерів підприємств на основі побудови адекватних економічних аналогій відносно екосистеми та зіставлення атрибутивних характеристик понять "екосистема" і "регіональний кластер підприємств", що сприяло обґрунтуванню підходів до виділення меж апостеріорно ефективних утворень, подібних до регіональних кластерів підприємств та дало змогу збагатити науковий апарат досліджень у галузі регіональної економіки та управління підприємством;

уточнено:

визначення поняття "регіональний кластер підприємств", що розглядається як регіональна підсистема географічно сконцентрованої достатньої кількості скооперованих і конкуруючих підприємств, об'єднаних спільністю мети, але різномірністю стратегії функціонування й розвитку, тотожних у сенсі уможливлення обміну досвідом, здатних спеціалізуватися, але при цьому функціонувати в технологічному ланцюгу виробництва продукції, діяльність яких у кластері сприяє виникненню додаткових конкурентних переваг для всіх учасників кластера та позитивного впливу на регіон свого розташування;

змістовні елементи поняття "економічний кластер" шляхом виокремлення похідних видових понять "регіональний кластер підприємств" як сукупності стосунків суб'єктів господарської діяльності та "регіональний кластер закладу", як сукупності господарчих зв'язків організаційних об'єктів господарської діяльності, що дало змогу виділити логічну помилку в методичному забезпеченні регіональної кластерної політики, яка полягає в підміні суб'єктності регіональних економічних кластерів, та обґрунтувати необхідність активізації механізмів полісуб'єктної за суттю стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств;

формальний опис меж поля розвитку регіонального кластера підприємств на основі визначення динамічних характеристик цього процесу із застосуванням основних понять теорії системної динаміки Д. Форестера (траєкторія розвитку, біфуркація, флуктуація), що дало змогу обґрунтувати концепт трискладової дисфункції стратегічної координації розвитку регіонального кластера підприємств;

концептуальний підхід до процесу ідентифікації траєкторії розвитку регіональних кластерів підприємств як динамічного наближення до зони біфуркації та визначення рандомних (які не змінюють якісного напрямку розвитку усього регіонального кластера підприємств), сталих (які призводять до якісних змін у траєкторії розвитку регіонального кластера підприємств та не мають перспектив закріплення на новому якісному рівні розвитку) та примусових (які призводять до якісних змін у траєкторії розвитку регіонального кластера підприємств та мають ймовірність закріплення на старому якісному рівні розвитку) флуктуацій траєкторії розвитку, – що є джерелами дисфункцій у траєкторії розвитку і виступають концептуальними об'єктами застосування стратегічної координації розвитку для їхнього подолання;

удосконалено:

процедури економічної діагностики щодо дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств як об'єкта діагностики на основі визначення структури економічної діагностики (введення описової, статичної та динамічної інтерпретаційних складових діагностики) та уточнення її змісту (ідентифікація дисфункції розвитку регіонального кластера підприємств та пошук напрямів подолання дисфункцій), що забезпечило оптимальність проведення економічної діагностики та релевантність отриманих результатів;

процедури стратегічного планування регіонального розвитку шляхом використання розробленого способу подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств на основі стратегічної координації, у процесі реалізації якого визначено сукупність типових програм подолання дисфункцій розвитку регіональ-

них кластерів підприємств, критерії та способи вибору комплексів цих програм, що дало змогу актуалізувати отримані результати та зосередити увагу органів регіонального управління на стратегічній координації розвитку регіональних кластерів підприємств;

отримали подальший розвиток:

прикладні підходи Дж. Кортрайта (top-down-підхід та bottom-up-підхід) до ідентифікації меж регіональних кластерів підприємств шляхом адаптації спеціалізованих процедур аналізу кожного з підходів до визначення видів економічної діяльності підприємств, які потенційно мають здатність до розвитку регіональних кластерів підприємств, що сприяло вирішенню завдання ідентифікації реальних та раціональних меж регіональних кластерів підприємств.

Практичне значення отриманих результатів дослідження. Одержані результати та розроблені рекомендації становлять методологічну основу стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств. До результатів, що мають найбільше практичне значення, належать пропозиції щодо:

застосування стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств;

ідентифікації суб'єктів регіональних кластерів підприємств у формі коаліції інтересів та коаліції дії;

визначення реальних та раціональних меж регіональних кластерів підприємств;

стратегічної координації взаємодії установ науки і освіти з підприємствами, органами державної влади та міжнародними організаціями у процесі стратегічного планування регіонального розвитку;

визначення межі використання різних форм стратегічної координації розвитку та вибору форми стратегічної координації розвитку в стратегічному плануванні на підприємстві;

оцінювання раціональності використовуваних форм та усталених меж стратегічної координації підприємства;

оцінювання розвитку регіонального кластера підприємств;

вибору форм кооперації і конкуренції підприємств у спільному регіональному кластері;

стратегічної координації розвитку відносин постачальників з регіональним кластером підприємств;

діагностики дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств.

Результати дисертаційної роботи використано Департаментом економічного розвитку, торгівлі та туризму Луганської обласної державної адміністрації (довідка № 22-01-1938 від 22.08.2017 р.), Луганською обласною науково-координаційною радою Донецького наукового центру НАН і МОН України (довідка № 467/12 від 11.02.2014 р.), Агенцією регіонального розвитку Луганської області (довідка №32-а від 17.08.2017 р.), Агентством стійкого розвитку Луганського регіону (довідка № 20 від 19.06.2017 р.), Луганською регіональною торгово-промисловою палатою (довідка №25.1-180-1 від 21.09.2017 р.), ПАТ "Луганськгаз" (довідка №1515/1 від 10.08.2017 р.), ПАТ "Укрнафтохімпроект" (довідка №236/07 від 2.08.2017 р.), ПрАТ

"Лисичанська нафтова інвестиційна компанія" (довідка №1031 від 22.08.2017 р.), ПАТ "Запоріжсталь" (довідка №08/2071552 від 1.10.2017 р.), ТОВ "Луганське енергетичне об'єднання" (довідка №293-07 від 25.08.2017 р.), ТОВ НВП "Зоря" (довідка №213/04 від 6.09.2017 р.). Пропозиції щодо участі науково-дослідних підрозділів СНУ ім. В. Даля в організації створення та функціонування в Луганській області регіональних індустріальних парків визнано доцільними (довідка №607/08 від 22.05.2017 р.).

Апробація результатів дисертації. Отримані результати дослідження, висновки та пропозиції обговорювалися й схвалені на I Міжнародній науково-практичній конференції "Перспективи розвитку наукових досліджень у контексті глобалізаційних змін: освіта, політика, економіка, міжкультурна комунікація" (м. Северодонецьк, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Обліково-аналітичне забезпечення розвитку місцевих громад" (м. Северодонецьк, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Технологія-2017" (м. Северодонецьк, 2017 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції "Перспективи розвитку фінансової системи України" (м. Северодонецьк, 2017 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції "Менеджмент: розвиток, теорія та практика" (м. Луганськ, 2013 р.), IX Міжнародній науково-практичній конференції "Найновітє постиження на європейската наука – 2013 " (м. Софія, Болгарія, 2013 р.), IX Міжнародній науково-практичній конференції "Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2013" (м. Перемишль, Польща, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Інформаційні технології, економіка та право: стан та перспективи розвитку" (м. Чернівці, 2012 р., 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Конкурентний потенціал регіона: оцінка і ефективність використання" (м. Абакан, Росія, 2011 р., 2012 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції "Научният потенциал на света – 2011" (м. Софія, Болгарія, 2011 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції "Nastoleni moderni vedy – 2011" (м. Прага, Чехія, 2011 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції "Wschodnie partnerstwo – 2011" (м. Перемишль, Польща, 2011 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції "Predni vedecke novinky – 2011" (м. Прага, Чехія, 2011 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції "Новини на научния прогрес – 2011" (м. Софія, Болгарія, 2011 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції "Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону" (м. Суми, 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Формування мереж прикордонного співробітництва України" (м. Чернівці, 2011 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції "Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу" (м. Суми, 2010 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції "Stosowane naukowe opracowania – 2010" (м. Перемишль, Польща, 2010 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції "Динамиката на съвременната наука – 2010" (м. Софія, Болгарія, 2010 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції "Эффективность бизнеса в условиях трансформации экономики" (м. Сімферополь, 2010 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції "Розвиток інноваційної культури суспільства: проблеми та перспективи " (м. Сімферополь, 2010 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції "Наукове забезпечення процесів реформування соціально-економічних

відносин в умовах глобалізації" (м. Сімферополь, 2010 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції "Основні проблеми на сьвременната наука – 2010" (м. Софія, Болгарія, 2010 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції "Індивідуальні та колективні конфлікти та шляхи їх вирішення" (м. Сімферополь, 2010 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції "Теорія і практика економічних досліджень" (м. Миколаїв, 2010 р.), I Всеукраїнській науково-практичній конференції "Актуальні питання теорії та практики менеджменту" (м. Луганськ, 2010 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції "Регіональні аспекти розвитку в умовах Європейського вибору" (м. Сімферополь, 2009 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції "Проблеми і перспективи розвитку підприємництва" (м. Харків, 2009 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції "Стратегія розвитку України у глобальному середовищі" (м. Сімферополь, 2009 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції "Сучасні наукові дослідження – 2006" (м. Дніпропетровськ, 2006 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано в 60 наукових працях, серед яких – 3 монографії (1 одноосібна), 21 стаття – у наукових фахових виданнях, 4 статті – у міжнародних наукових виданнях, 32 публікації – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг наукових публікацій складає 38,98 д.а., з яких автору належать 33,73 д.а.

Особистий внесок здобувача. Наукові положення та висновки дисертаційної роботи є результатом самостійно проведеного автором дослідження щодо розроблення теоретичних та методологічних засад стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств. Внесок автора в колективно опубліковані праці конкретизовано у списку публікацій.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів і висновків, викладених на 448 сторінці друкованого тексту. Матеріали роботи містять 42 таблиці та 44 рисунки, які подано на 52 сторінках. Список використаних джерел з 524 найменувань уміщено на 58 сторінках, 14 додатків – на 150 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Розділ 1. Передумови розвитку регіональних кластерів підприємств. Теоретичні та методичні основи розвитку кластерних утворень не є абсолютно новою предметною областю, відносно якої науковцями вже отримані певні здобутки як в напрямі дескриптивних досліджень (які орієнтовано на виявлення закономірностей виникнення й функціонування різноманітних кластерних утворень), так і в напрямі прескриптивних, – які орієнтовано на обґрунтування ефективних підходів до розвитку кластерних утворень.

На розвиток кластерних утворень позитивно впливають чинники кооперації, яка втілює певні технологічні та організаційні засади результативності реалізації стратегії окремих агентів. Проте, поряд з цим, координувальний і позитивний вплив на розвиток кластерних утворень мають чинники стратегічної поведінки. Втім, саме

стратегічна поведінка окремих агентів більшою мірою визначає результативність реалізації стратегії окремих агентів згідно з парадигмою теорії організації промисловості "структура-поведінка-результат" (Е. Мейсон, У. Дживонс) та впливає на активізацію множини інтересів та їх проявів у певних стратегіях агентів.

Аналіз об'єктивних умов та чинників, що сприяють розвитку регіональних кластерів підприємств поряд із семантичним аналізом множини інтерпретацій поняття "економічний кластер" та його семантичного ядра дали змогу визначити переліки його домінантних та периферійних характеристик. Домінантні характеристики семантичного ядра "економічний кластер" упорядковано за кількістю згадувань у дефініціях. Виконаний аналіз дав змогу уточнити визначення поняття "регіональний кластер підприємств" як регіональну підсистему географічно сконцентрованої достатньої кількості скооперованих і конкуруючих підприємств, об'єднаних спільністю мети, але різноманітністю стратегії функціонування й розвитку, тотожних у сенсі уможливлення обміну досвідом, здатних спеціалізуватися але при цьому функціонувати в технологічному ланцюгу виробництва продукції, діяльність яких у кластері сприяє виникненню додаткових конкурентних переваг для всіх учасників кластера та позитивного впливу на регіон свого розташування.

У дослідженні сконцентровано увагу на обґрунтуванні ринкового механізму та упорядкуванні процесів якісних змін у структурі регіональних кластерів підприємств України. Оскільки стратегічна координація розвитку регіональних кластерів підприємств належить до складних та багаторівневих питань міжкорпоративних відносин і повинна втілювати вплив чинників кооперації та стратегічної поведінки на регіональному рівні, то співвідношення стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств у системі економічних відносин може бути визначеним на основі застосування нечітких меж. Визначення співвідношення стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств у системі економічних відносин стало основою змістовного наповнення визначення цього поняття: як результату індивідуалізації кооперантів; як методу стабілізації і розвитку регіональних кластерів підприємств; як форми сполучення кооперації і конкуренції підприємств у регіональному кластері.

Визначення співвідношення стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств у системі економічних відносин у вигляді нечітких меж дало змогу обґрунтувати важливу для сфери стратегічного управління підприємством тезу про необхідність корегування стратегічної поведінки підприємства в її опортуністичній частині. Тому результатом дослідження стало доповнення аксіоматичного ядра теорії стратегічного управління концепцією позитивного впливу опортуністичної поведінки підприємства на виникнення ринкового стимулу розвитку регіональних кластерів підприємств на довгостроковому горизонті управління.

Опортуністична поведінка підприємств негативно впливає на результати їхньої взаємодії в регіональному кластері на короткостроковому горизонті управління, але позитивно впливає на результати взаємодії підприємств в регіональному кластері на довгостроковому горизонті управління. Оскільки опортуністична поведінка підприємств регіонального кластера сприяє корегуванню програми дій коаліцій у

бік компромісу з інтересами всіх агентів коаліції, то це веде до ревізії та випробування на стійкість всієї коаліційної програми. При цьому чим більш недосконалою є коаліційна програма в межах регіонального кластера підприємств, тим з більшою силою опортуністична поведінка протидіє виконанню цієї програми, що приводить до зменшення економічної вигоди всіх учасників коаліції на короткостроковому горизонті управління, але до її збільшення – на довгостроковому, що є ринковим стимулом розвитку регіональних кластерів підприємств. Доповнення аксіоматичного ядра теорії стратегічного управління дало змогу аргументувати потребу доповнення коопераційної поведінки елементами стратегічної поведінки задля стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств.

Отже, регіональний кластер підприємств є формою організації та основою розвитку міжкорпоративних відносин. Поряд з чинниками кооперації на розвиток кластерних утворень позитивно впливають чинники стратегічної поведінки економічних агентів, які виконують координувальну роль у розвитку кластерних утворень. Стратегічна координація розвитку регіональних кластерів підприємств, яка ґрунтується на поєднанні коопераційної та стратегічної поведінки, є логічно обґрунтованим інструментом подолання логічної помилки в методичному забезпеченні регіональної кластерної політики та подолання низки об'єктивних суперечностей у сучасній національній економічній системі. Визначене співвідношення стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств у системі економічних відносин у вигляді нечітких меж зумовили логіку подальшого дослідження.

Розділ 2. Теоретико-методологічні засади стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств. Проблеми, які виникають на перетині предметних областей у межах двох напрямів – регіонального розвитку та розвитку регіональних кластерів підприємств – є не просто пов'язаними та взаємообумовленими, а й майже ототожненими, як з точки зору існуючого теоретико-методологічного апарату, так і з погляду існуючих інструментів та механізмів їхнього вирішення. В роботі показано, що у зв'язку з виникненням принципово складніших умов функціонування та розвитку складних об'єктів, зокрема регіональних кластерів підприємств, існуючі моделі, методи і механізми координації недостатньо придатні для практичного застосування. Проблеми практичної значущості координації взаємодій у складних системах і теоретичної недосконалості моделей, методів і механізмів координації при цих взаємодіях потребували визначення структурного опису механізму стратегічної координації. Необхідність наукового обґрунтування положень теорії координації, потребувало структурування її положень і механізмів її дії у таких складних економічних системах як регіональні кластери підприємств.

На основі аналізу існуючої проблематики розвитку відносин в економічній системі у співвіднесенні двох предметних областей – регіонального розвитку та розвитку регіональних кластерів підприємств уперше в концепції стратегічного управління підприємства для відображення стратегії розвитку підприємства в регіональному кластері використано поняття "стратегічна координація розвитку регіональних кластерів підприємств". Стратегічна координація розвитку регіональних кластерів підприємств розглядається як вид коопераційної та стратегічної пове-

ділки підприємств, спрямований на досягнення збалансованої сукупності стратегічних критеріальних ознак у складному координаційному комплексі, який поєднує елементи різних підсистем внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства та регіонального кластера, до якого входить підприємство

Стратегічна координація розвитку регіональних кластерів підприємств, як багатогранне та складне явище має відношення як до інтересів окремих підприємств, так і до інтересів регіонів. Відсутність чітких меж визначення стратегічної координації розвитку регіональних кластерів потребувало узагальнення закономірностей детермінації меж використання різних форм координації. В роботі визначено склад формоутворювальних елементів (форми ідентифіковано як формоутворюючі елементи): правила та програми, розклади, департаменталізація, ієрархія, делегування, мікрокоординація, антидепартаменталізація, адаптивні ресурси, доповнення ієрархій, бокові сполучення. Поєднання таких елементів у вигляді сполучення механізмів координації у формах координації дало змогу комбінаторно отримати близько 40 простих форм координації, тобто таких форм, які сполучають тільки два формоутворювальні елементи координації.

Узагальнене зіставлення відповідності форм координації умовам їхнього використання за ознаками складу масштабів економічних систем, складу домінуючих типів відносин, що інспірують потреби масштабу економічної системи у певних типах конфліктів інтересів, складу класів господарюючих суб'єктів подано на рис. 1. Для формального опису меж поля розвитку регіонального кластера підприємств визначено динамічні характеристики цього процесу із застосуванням основних понять теорії системної динаміки Д. Форестера (траєкторія розвитку, біфуркація, флуктуація) та побудовано концепт трискладової дисфункції стратегічної координації розвитку регіонального кластера підприємств (рис. 2).

На основі концептуалізації процесу ідентифікації траєкторії розвитку регіональних кластерів підприємств як динамічного наближення до зони біфуркації, сформульовано завдання з оцінювання якості стратегічної координації розвитку та завдання з вибору або проектування форми стратегічної координації як певного автоматичного регулятора розвитку.

У роботі показано, що якість стратегічної координації розвитку має бути мірою автоматичності в регулюванні процесів розвитку регіональних кластерів підприємств, а відтак у процесі використання стратегічної координації розвитку необхідним є ідентифікація, подолання або запобігання дисфункцій у траєкторії розвитку (в частині рандомних, сталих та примусових флуктуацій), яка стає об'єктом координації.

Рандомні флуктуації траєкторії розвитку розглядаються в роботі як якісні короткострокові відхилення в коопераційних зв'язках та відносинах підприємств регіонального кластера, які не змінюють якісного напрямку розвитку всього регіонального кластера підприємств. Сталі флуктуації траєкторії розвитку розглядаються як якісні короткострокові відхилення в коопераційних зв'язках та відносинах підприємств регіонального кластера, які призводять до якісних змін у траєкторії

Масштаб господарських об'єктів	Підприємства	Об'єднання підприємств	Спільноти різного походження	Регіональні кластери підприємств	Національні економіки	Глобальна економіка
Тип домінуювальних відносин	Імпліцитна компліментарність	Експліцитна компліментарність	Латентна компліментарність	Конкуренційний антагонізм	Субституційний антагонізм	Формацийний антагонізм
Тип форм координації	Унітарні форми координації		Перехідні форми координації		Полісуб'єктні форми координації	
Домінуювальний клас форми координації	Ієрархічна координація	Корпоративна координація	Асоціативна координація	Стратегічна координація	Координація продуктивних множин	Координація способів виробництва
Форми координації та їхні сполучення	<p>Ієрархічна субординація</p> <p>Статусна субординація</p> <p>Регуляційна координація</p> <p>Договірні координація</p> <p>Корпоративно-контрактна координація</p> <p>Асоціативна координація</p> <p>Інституційна координація</p> <p>Фокальна координація</p> <p>Стратегічна координація</p> <p>Державна політика регулювання</p> <p>Субстативна координація</p> <p>Еволюційна координація</p>					

Рис. 1. Загальна відповідність форм координації умовам їхнього використання

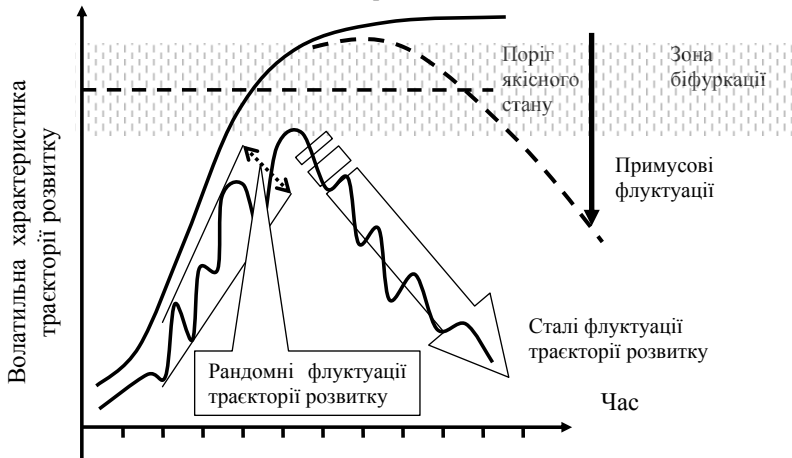

Рис. 2. Концепт трискладової дисфункції стратегічної координації розвитку регіонального кластера підприємств

розвитку регіонального кластера підприємств, які не мають перспектив закріплення на новому якісному рівні розвитку. Примусові флуктуації траєкторії розвитку розглядаються як якісні довгострокові відхилення в коопераційних зв'язках та відносинах підприємств регіонального кластера, які призводять до якісних змін у траєкторії розвитку регіонального кластера підприємств та мають ймовірність закріплення на старому якісному рівні розвитку. Всі види флуктуацій подано в роботі як негативні явища, які є джерелами певних дисфункцій та є концептуальними об'єктами стратегічної координації розвитку.

Завдання з вибору або проектування відповідної форми координації (подолання або запобігання рандомних, сталих та примусових флуктуацій у траєкторії розвитку) вирішується на основі ідентифікації зазначених дисфункцій, природа яких є різною: рандомні флуктуації визначають стан окремих елементів, які діють нескординовано та впливають на загальну траєкторію розвитку; сталі флуктуації визначають загальний стан цілісності елементів, у якому економічна система не може розвиватися, що потребує цілеспрямованого втручання; примусові флуктуації визначають стан адміністрування відносин в кластері. Різним виявився і масштаб дії чинників на виявлені дисфункції: до рандомних флуктуацій призводить стан коопераційних зв'язків та відносин окремих підприємств регіонального кластера; сталі флуктуації траєкторії розвитку спричиняє деградація регіонального кластера підприємств в цілому; примусові флуктуації спричиняє адміністративний вплив в регіональному кластері підприємств.

Таким чином, узагальнення закономірностей детермінації меж використання форм стратегічної координації розвитку поряд з визначенням динамічних характеристик процесу розвитку регіональних кластерів підприємств дало змогу сформулювати концептуальне бачення щодо сутності та структури стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств та надати формальне уявлення про об'єкти стратегічної координації розвитку.

Розділ 3. Моделювання стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств. Регіональний кластер підприємств є цільною масштабною просторовою системою та об'єктом матеріального світу, існування та розвиток якого здійснюються в множині реальних об'єктів протягом значного часу. Здійснення будь-якого експерименту з таким об'єктом не є можливим внаслідок наявності цілей багатьох суб'єктів управління та масштабністю можливих наслідків. Проте, проведення експерименту є необхідним для виявлення об'єктивних закономірностей аналізованих процесів, опису та розробки практичних механізмів стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств, що потребувало застосування моделювання. У роботі обрано інструменти моделювання (ієрархія понять адекватних аналогів та їх атрибутивні характеристики), технологію моделювання (способи, прийоми та методи аналізу графів, побудованих в області аналога регіонального кластера підприємств), середовище моделювання (графічне відображення з використанням графів мережі транзакцій територіально локалізованих підприємств, графічна ідентифікація меж кластерів). У процесі моделювання стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств здійснено формалізацію (вибір аналогу та проектування моделі системи), експериментування (постановка завдань

та їх вирішення на моделі) та інтерпретація результатів моделювання щодо реальної системи.

Для побудови моделі стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств виконано формалізацію аналізованих явищ і процесів. Частково це завдання було вирішено при визначенні адекватної міждисциплінарної аналогії до регіонального кластера підприємств. Але, оскільки модель будується на основі обмеженої множини відомих властивостей та поведінки оригіналу, то на цьому етапі дослідження для розв'язання задачі ідентифікації раціональних меж регіонального кластера підприємств було достатньо забезпечити зіставлення атрибутивних характеристик аналогічних понять "екосистема" і "регіональний кластер підприємств". Для моделювання ж процесу стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств визначених статичних атрибутивних характеристик, які ідентифікують межі регіональних кластерів підприємств, вже було не достатнім.

Складність завдання ідентифікації реальних меж регіональних кластерів підприємств в Україні пов'язана як з відсутністю методологічної основи для такої ідентифікації, так і з відсутністю відповідної інформаційної бази, цілком придатної для ідентифікації раціональних меж регіональних кластерів підприємств, що потребувало при розробці методики ідентифікації застосування наявної офіційної інформації – динаміки різноманітних даних за видами економічної діяльності в регіональному розрізі. Втім, ідентифікація реальних меж регіональних кластерів підприємств, виходячи з прийнятої методології, є необхідним, але не достатнім, – дескриптивним елементом дослідження, який є вихідним для прескриптивного. Зважаючи на це, завдання ідентифікації раціональних меж регіональних кластерів підприємств було розкладено на дві підзадачі: ідентифікація реальних меж наявних регіональних кластерів підприємств; визначення принципів та правил доповнення регіонального кластера підприємств новими об'єктами для забезпечення їхнього розвитку.

Визначена в роботі багатоваріантність підходів до розв'язання першої підзадачі відкрила простір до перевірки узгодженості критеріїв межі кластера та вибору більш доречного (або групи більш доречних) з них. Однак визначена багатоваріантність не надала інструментарію ідентифікації ані реальних, ані раціональних меж. Через відсутність єдиного розуміння кластера як прескриптивного утворення (на противагу наявності розуміння реальних меж) задача відшукування його раціональних меж виявилася принципово нерозв'язуваною внаслідок нескінченної багатоваріантності теоретичних рішень. На практиці стало неможливо автоматично скопіювати досвід реальних кластерів, адже специфічні економічні умови можуть виявитися фатальними для успішного функціонування та розвитку регіонального кластера підприємств. Тому передумовою розв'язування і першої, і другої підзадач стала обґрунтована в роботі цілісна концептуальна основа. При цьому такою основою не могли послугувати дескриптивні надбання кластерної теорії щодо виділення меж кластерів. Тож, у роботі визначено недоліки існуючого аналітичного інструментарію щодо розв'язання задачі виділення раціональних меж регіональних кластерів підприємств та обґрунтовано шляхи їх подолання.

Для логічного вирішення проблемної ситуації з долання розриву в основному завданні дослідження обґрунтовано концептуальні засади виділення раціональних

меж регіональних кластерів підприємств, які дали змогу ідентифікувати існуючі регіональні кластери підприємств та, що більш важливе, аналізувати множину об'єктів, що містяться в реально утвореному регіональному кластері підприємств на предмет специфіки недостатності/надлишковості, що сприяло розробці правил доповнення регіонального кластера підприємств новими об'єктами для забезпечення їхнього розвитку. Обґрунтування зазначених концептуальних засад проведено шляхом побудови економічних аналогій та визначення підходів виділення певних меж апостеріорно ефективних утворень, подібних до кластерів. У процесі вибору адекватної аналогії та аналізу здобутків сучасних теорій систем та системного аналізу, самоорганізації та синергетики в роботі визначено, що галуззю наукового знання, що вивчає потенційно подібні до регіональних кластерів об'єкти, є екологія.

На основі застосування методу міждисциплінарних аналогій отримано зіставлення атрибутивних характеристик понять "екосистема" і "регіональний кластер підприємств". Зіставлення атрибутивних характеристик аналогічних понять показало, що атрибутивні характеристики екосистеми не покривають вичерпно множину атрибутивних характеристик регіональних кластерів підприємств. Це пов'язано з тим, що поняття екосистеми є поняттям більш високого рівня узагальнення, що означає необхідність більшшої стратегії поведінки екосистеми – як у напрямі збільшення ознак різномірності стратегії поведінки елементів і наявності елементів екосистеми нижчого рівня, так і у напрямі пошуку відповідних атрибутивних характеристик, притаманних регіональному кластеру підприємств, таких як географічна близькість, наявність коопераційних і конкурентних зв'язків, спільність мети і подібність у сенсі уможливлення обміну досвідом.

На основі застосування методу міждисциплінарної аналогії в роботі розширено пошук нових відповідних аналогів (до стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств) в галузі екології, проведено аналіз процесів, які відбуваються в екосистемі та виконано зворотній перехід (інтерпретацію результатів моделювання) до економічної термінології з описом процесів у регіональному кластері підприємств. Серед понять екосистеми як аналогії досліджуваної предметної області застосовано аналогічні поняття до об'єктів та процесів у регіональному кластері підприємств: біоценоз, біогеоценоз, геоекосистема, продуцент, консорція, гео-консорція, ценоконсорція, геоценоконсорція, популяція, ценопопуляція, концентр, консорт, ценокомірка, трофічні і топічні зв'язки, середовищеутворювання. Проведений аналіз на етапі формалізації дав змогу уперше визначити адекватну аналогію регіонального кластера підприємств, яка вмістила поєднання характеристик двох потенційних аналогів, для яких характерним стало: тривале існування кластера як цілісного утворення; взаємозв'язок з домінуючим підприємством регіонального впливу; конкуренція в середовищі існування, – що дало змогу зіставити атрибутивні домінуючі характеристики регіонального кластера підприємств та відкрило можливість для адекватного моделювання стратегічної координації розвитку регіонального кластера підприємств з одночасним урахуванням наявних коопераційних і конкурентних взаємозв'язків між підприємствами, з необхідністю притаманних стратегічній координації розвитку регіонального кластера підприємств. Зіставлення атрибутивних характеристик встановлених аналогічних понять наведено на рис. 3.

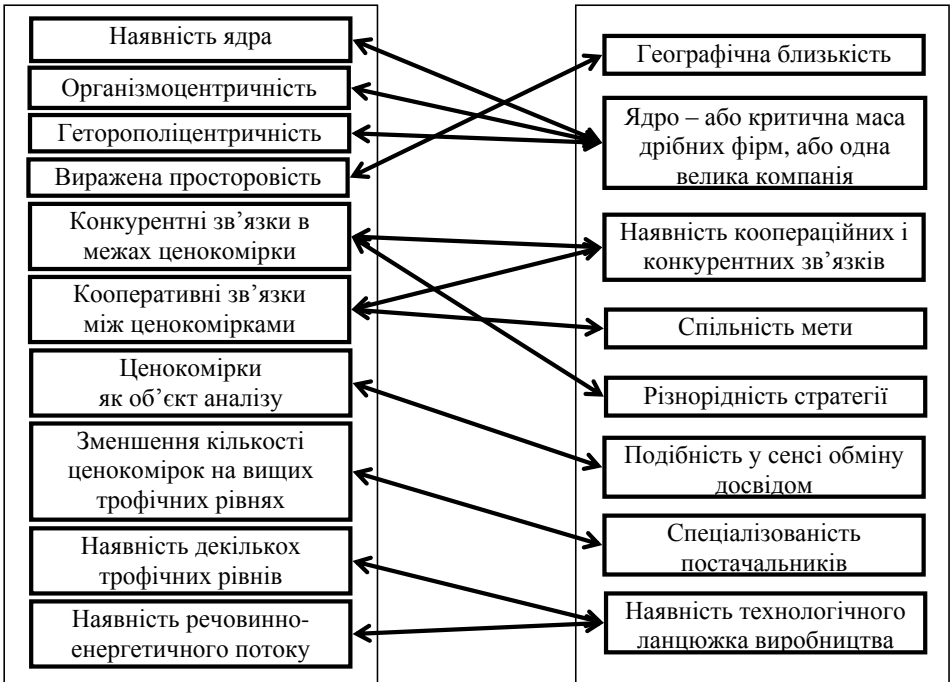

Рис. 3. Зіставлення атрибутивних характеристик понять обраної аналогії та регіонального кластера підприємств (фрагмент)

Отримане за результатами формалізації зіставлення атрибутивних характеристик понять дало змогу визначити область потенційних аналогів регіонального кластера підприємств, що характеризується просторовістю. Ця характеристика притаманна і регіональним кластерам підприємств. Проведення аналогії та вивчення процесів існування й розвитку в екосистемі відкрили можливість моделювання регіонального кластера підприємств за допомогою обраних елементів угруповання, що дало змогу адекватно моделювати одночасну наявність коопераційних і конкурентних взаємозв'язків між підприємствами, які з обов'язковістю притаманні елементам стратегічної координації розвитку регіонального кластера підприємств.

На етапі експериментування в моделюванні стратегічної координації розвитку регіонального кластера підприємств було застосовано теорію графів, яка виявилася придатною для цього, оскільки високий рівень абстракції та узагальнення в теорії графів дає можливість використовувати її типові алгоритми для вирішення поставлених завдань. При цьому підприємства та споживачі розглядалися в моделі як вершини графів ($\Pi_1; \Pi_2; \dots \Pi_n$) та $(n_1; n_2; \dots n_n)$ відповідно, а взаємозв'язки між підприємствами — як ребра графів (стрілки показують напрями грошових потоків у мережі трансакцій).

За результатами проведення експерименту була визначена здатність підприємств до утворення середовища розвитку регіонального кластера, виділено склад і кількість концентрів (спільних або близьких за розташуванням підприємств) регіонального кластера підприємств на основі активності підприємств-детермінантів (центральне або головне підприємство регіонального кластера) щодо утворення середовища існування та розвитку, виділено ценокомірки (структури регіонального кластера підприємств) підприємств-детермінантів і підприємств-консоцій (галузево споріднені підприємства, залежні від підприємства-детермінанта) різних порядків регіональних кластерів підприємств на основі ідентифікації спільних конкурентних взаємозв'язків. Визначення меж регіонального кластера підприємств на основі аналізу коопераційних взаємозв'язків внаслідок проведення експерименту з моделлю наведено на рис. 4.

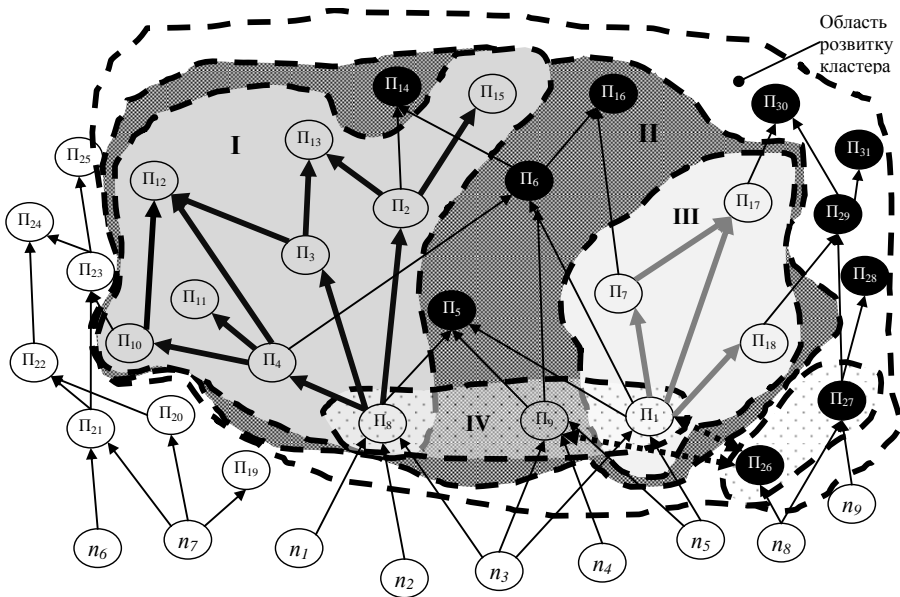

Рис. 4. Визначення меж регіонального кластера підприємств на основі аналізу коопераційних взаємозв'язків

До складу регіонального кластера віднесено підприємства, питома вага вхідних грошових потоків, до яких переважно належить – безпосередньо чи опосередковано – підприємствам ядра кластера (область IV). Виділені області на рис. 4. позначають: I та III – область утворення середовища розвитку регіонального кластера підприємств П₈ та П₁ відповідно; II – потенційна область розвитку регіонального кластера підприємств; IV – область ядра кластера.

Отже, при моделюванні стратегічної координації розвитку регіонального кластера підприємств було обґрунтовано використання адекватних інструментів, тех-

нології та середовища моделювання, здійснено формалізацію та експериментування, що розширило перелік відповідних аналогів щодо регіонального кластера підприємств. Отримані результати стали основою для визначення реальних та раціональних меж регіонального кластера підприємств на основі аналізу коопераційних взаємозв'язків.

Розділ 4. Ідентифікація реальних та раціональних меж регіональних кластерів підприємств. Важливість вирішення завдання з ідентифікації і виявлення реальних і раціональних меж регіональних кластерів підприємств обумовлена практичною значущістю результатів. Стосовно прикладних підходів до ідентифікації реальних і раціональних меж регіональних кластерів підприємств, які стали результатом адаптації як загальнонаукової методології наукових досліджень, так і спеціальних методів до прикладної предметної області (економічних кластерів) в управлінській науці можна застосовувати два методичні підходи Дж. Кортрайта: виявлення меж кластерів "ззовні" (top-down-підхід) та "зсередини" (bottom-up-підхід).

Обидва проаналізовані прикладні підходи мають недоліки, які було виявлено на основі ідентифікації реальних меж регіональних кластерів підприємств з використанням коефіцієнтів попарної кореляції між галузями виробництва за обсягами реалізації промислової продукції та індексами промислової продукції. Використання спеціалізованих технічних процедур аналізу для ідентифікації меж регіональних кластерів підприємств поставило питання про їхню відповідність сутності досліджуваних процесів. Підходи Дж. Кортрайта набули в роботі подальшого розвитку їх застосуванням до ідентифікації меж кластерів шляхом адаптації спеціалізованих процедур аналізу кожного з підходів до визначення видів економічної діяльності підприємств, які потенційно мають здатність до розвитку регіональних кластерів підприємств, що сприяло вирішенню завдання ідентифікації реальних та раціональних меж регіональних кластерів підприємств. Логічна схема розв'язання задачі виділення реальних та раціональних меж регіональних кластерів підприємств була трансформована (рис. 5).

Трансформація логічної схеми розв'язання зазначеної задачі дала змогу уточнити області економічної діагностики підприємства. До традиційних об'єктів економічної діагностики підприємства додано реальні межі регіонального кластера підприємств та розроблено процедури їхньої ідентифікації за критерієм недостатності/надлишковості видів економічної діяльності для потрапляння підприємства до регіонального кластера відповідно до правил його доповнення новими об'єктами для забезпечення їхнього розвитку. Врахування межі регіонального кластера підприємств в економічній діагностиці підприємства та їхня ідентифікація сприяє зростанню ринкового потенціалу підприємства, отриманню додаткових конкурентних переваг та зростанню його конкурентоспроможності.

Апробування схеми розв'язання задачі ідентифікації реальних і раціональних меж регіонального кластера підприємств дало змогу уточнити області економічної діагностики підприємства. До стратегій розвитку підприємств включена стратегія розширення раціональних меж регіонального кластера, яка реалізується підприємством на основі встановлення стійких взаємозв'язків з новими підприємствами єди-

ного технологічного ланцюга виробництва під впливом інших вже працюючих підприємств, які утворюють середовище існування та розвитку регіонального кластера та тим самим визначають структуру регіонального кластера підприємств; встановлення стійких взаємозв'язків з новими підприємствами, які потенційно здатні утворювати середовище існування та розвитку регіонального кластера.

Рис. 5. Трансформована логічна схема розв'язання задачі ідентифікації реальних і раціональних меж регіонального кластера підприємств

Впровадження запропонованої процедури ідентифікації реальних і раціональних меж регіонального кластера підприємств потребувало розробки системи характеристик та кількісних оцінок розвитку підприємства в регіональному кластері, що здійснено з використанням встановлених раніше аналогій (на основі аналізу П. Джилера, Р. Мея, М. Ханана і Дж. Фрімена процесів-аналогів у екосистемі): ефективності потоку; інтенсивності процесів обміну; структурної стійкості, – що стало основою ідентифікації, аналізу та порівняння позицій підприємства в раціональних межах регіонального кластера.

Характеристика ефективності потоку в регіональному кластері підприємств відображає здатність підприємства до поглинання частини грошового потоку в мережі трансакцій, тому у відповідність до цієї характеристики покладено показник

частини валового прибутку підприємства, який залишається в розпорядженні підприємства регіонального кластера (ЕП_i). Характеристика інтенсивності процесів обміну в регіональному кластері підприємств відображає здатність підприємства до споживання частини грошового потоку, тому у відповідність до цієї характеристики покладено показник частини валового прибутку підприємства, який витрачається на споживання підприємством регіонального кластера (ІО_i). Характеристика структурної стійкості регіонального кластеру підприємств відображає здатність підприємства до налагодження стійких відносин у мережі трансакцій. Структурна стійкість є комбінаторною характеристикою системи, яку адаптовано нами до аналізу процесів обміну в мережі трансакцій (С). Апробація розробленої системи характеристик та кількісних оцінок розвитку підприємства в регіональному кластері дала змогу визначити статистичний діапазон зміни зазначених показників (табл. 1).

Таблиця 1

Результати визначення статистичних усереднених діапазонів зміни оцінок розвитку підприємств у регіональному кластері

Характеристика	Показник	Кількість підприємств регіонального кластера (n _i)			
		N=1	N=2	N=3	N=4
		Діапазон зміни показника			
Ефективність потоку в регіональному кластері підприємств	$EP_i = \frac{\sum_{j=1}^{n_i} BP_{ij}}{\sum_{j=1}^{n_i-1} BP_{i-1,j}}$	EP<0,1	0,1<EP<0,3	0,3<EP<0,5	0,5<EP<0,7
Інтенсивність процесів обміну в регіональному кластері підприємств	$IO_i = \frac{1}{n_i} \cdot \sum_{j=1}^{n_i} \frac{BP_{ij} - ЧП_{ij}}{ЧП_{ij}}$	0,5	0,7	1,3	2,5
Структурна стійкість регіонального кластера підприємств	$C = 1 - \frac{1 + \sum_{i=1}^N M_i}{1 + M_{\max} * N * (N - 1)}$	C=0	0,667<C<1	0,840<C<1	0,898<C<1

Умовні позначення: ВП_{ij} – валовий прибуток і-го підприємства j-го ланцюга мережі трансакцій; ВП_{(i-1)j} – валовий прибуток (i-1)-го підприємства j-го ланцюга мережі трансакцій; n – кількість ланцюгів мережі трансакцій, які проходять через підприємство регіонального кластера; ЧП_{ij} – чистий прибуток і-го підприємства j-го ланцюга мережі трансакцій; С – коефіцієнт структурної стійкості регіонального кластера підприємств; М_i – фактична кількість взаємозв'язків кожного типу і-го підприємства регіонального кластера з іншими; М_{max} – максимально можлива кількість типів взаємозв'язків і-го підприємства.

Отже, необхідність вирішення завдання з ідентифікації реальних і раціональних меж регіональних кластерів підприємств потребувала трансформації логічної схеми розв'язання задачі ідентифікації раціональних меж регіональних кластерів підприємств. Отримані результати стали основою для розробки процедур діагностики дисфункцій у стратегічній координації розвитку регіональних кластерів підприємств та механізмів їх подолання.

Розділ 5. Діагностика дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств та їх подолання на основі стратегічної координації. Діагностика дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств та розробка прикладних підходів до їх подолання є необхідним напрямом прескриптивних досліджень. Аналіз методів, прийомів та підходів до діагностики економічних об'єктів різного роду виявив відсутність відповідного інструментарію діагностики для такого об'єкта, як дисфункція розвитку регіональних кластерів підприємств. Найвні підходи до діагностики дають змогу виявляти лише певні окремі відхилення в динаміці показників, які відображають певний стан об'єктів, або дають змогу аналізувати структуру об'єкта в статичності. У нашому випадку зміни, які відбуваються в структурі регіональних кластерів підприємств у процесі їхнього розвитку є багатовимірними та не зводяться до однієї простої аналітичної чи табличної функціональної залежності від динамічної змінної. Тому задача діагностики дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств не є тривіальною. Оскільки певний діагноз як результат застосування процедур діагностики, має не лише описувати стан об'єкта діагностики, а й задавати напрями покращення цього стану, для вирішення завдання діагностики дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств обґрунтовано використання трьох інтерпретаційних складових: описова (виявлення дисфункцій та їх типів), статична (застосування засобів ідентифікації), динамічна (розробка та вибір напрямів подолання).

Діагностику дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств доцільно проводити за видами дисфункцій, які було ідентифіковано при вирішенні завдання з визначення динамічних характеристик процесу розвитку регіональних кластерів підприємств (визначено рандомні, сталі та примусові флуктуації). Однак, для забезпечення оптимальності процедур діагностики та релевантності отриманих результатів процедури діагностики потребували удосконалення як відносно структури діагностики (введення описової, статичної та динамічної інтерпретаційних складових діагностики), так відносно її змісту щодо об'єкта діагностики (ідентифікації чинників дисфункції розвитку регіонального кластера підприємств та пошуку напрямів подолання дисфункцій).

Характеристику запропонованих елементів діагностики дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств наведено у табл. 2. Завдання з реалізації описової складової діагностики було вирішено при визначенні динамічних характеристик процесу розвитку регіональних кластерів підприємств. На цьому етапі дослідження було зосереджено увагу на обґрунтування статичної та динамічної складових.

Таблиця 2
Характеристика елементів діагностики дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств

Елементи діагностики		Характеристика елемента	
Описова складова діагностики			
Типи дисфункцій	Рандомні флуктуації	Стапії флуктуації	Примусові флуктуації
Природа чинників дисфункцій	Характеристики окремих підприємств, які утворюють регіональний кластер підприємств	Характеристики регіону, в якому існує регіональний кластер підприємств	Характеристики регіонального кластера підприємств
Статична інтерпретаційна складова діагностики			
Напрями ідентифікації дисфункцій	Тимчасові зміни у варіантах конфігурації регіональних кластерів підприємств, що виявляються за різними алгоритмами кластеризації	Динаміка структури регіональних кластерів підприємств, динаміка виробництва нових видів продукції та ринків збуту, які відповідають тенденціям світової економіки або пов'язані з появою нових точок зростання	Виявлення сплесків у зростанні галузево споріднених підприємств, що не підтримані зростанням інших елементів у межах того ж кластера
Динамічна інтерпретаційна складова діагностики			
Головний напрям програм подолання дисфункцій	Інформаційне забезпечення розвитку регіональних кластерів підприємств для забезпечення ефективних оперативних рішень щодо підтримки взаємодії з потенційними учасниками коаліції	Використання стратегічних альянсів для підтримки розвитку регіональних кластерів підприємств та активізації пошуку компромісних форм взаємодії	Використання спільних інноваційних полігонів для розширення раціональних меж регіональних кластерів підприємств та забезпечення дифузії інновацій у реальних межах регіональних кластерів підприємств

Статична інтерпретаційна складова діагностики реалізована при визначенні певних придатних засобів ідентифікації дисфункцій та власне ідентифікації певного виду дисфункції розвитку регіонального кластера підприємств. Для ідентифікації проаналізовано домінантні чинники розвитку регіональних кластерів підприємств та ідентифіковано типи конфігурацій регіональних кластерів підприємств з визначенням близькості кожного з типів кластерів (рис. 6).

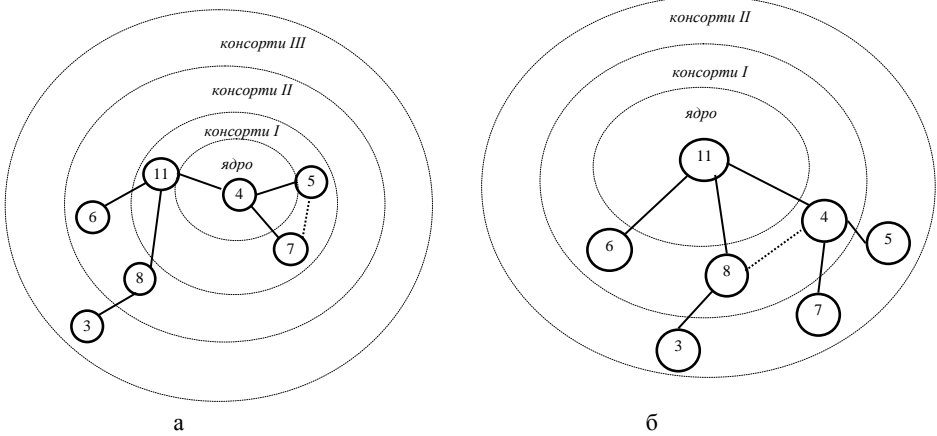

Рис. 6. Альтернативні конфігурації галузевих структур консортіїв регіональних кластерів підприємств (фрагмент)

Для ідентифікації типів регіональних кластерів підприємств було застосовано модифіковану статистичну характеристику та міру близькості (B_j), яка придатна й для оцінювання близькості підприємств спільного регіонального кластера j -го регіону в мережі трансакцій, та розраховувалася в такий спосіб:

$$B_j = \sum_{i=1}^n x_{ij}^* \cdot w_i, \quad (1)$$

де i – кількість галузей, підприємства яких потенційно утворюють кластер (або кількість підприємств спільного регіонального кластера j -го регіону в мережі трансакцій); w_i – вага внеску доданих значень показників рівнів і індексів зайнятості й обсягів реалізації продукції для i -ої галузі (або для i -го підприємства кластера);

x_{ij}^* – стандартизовані значення показників рівнів і індексів зайнятості й обсягів реалізації для i -ої галузі j -го регіону (або для i -го підприємства кластера).

Застосування уточненого інструментарію щодо регіональних кластерів підприємств дало змогу поєднати конфігурації сполучення галузевих консортіїв у регіональному кластері підприємств (рис. 7) та визначити інтегральні оцінки близькості кластерів двох типів за регіонами (табл. 3). Використання цього ж інструментарію

щодо підприємств регіонального кластера дає змогу визначити позицію підприємств у регіональному кластері відносно конкурентів, або відносно інших підприємств єдиної мережі трансакцій, що робить уточнені інструментарії дієвим при застосуванні у стратегічному аналізі підприємств.

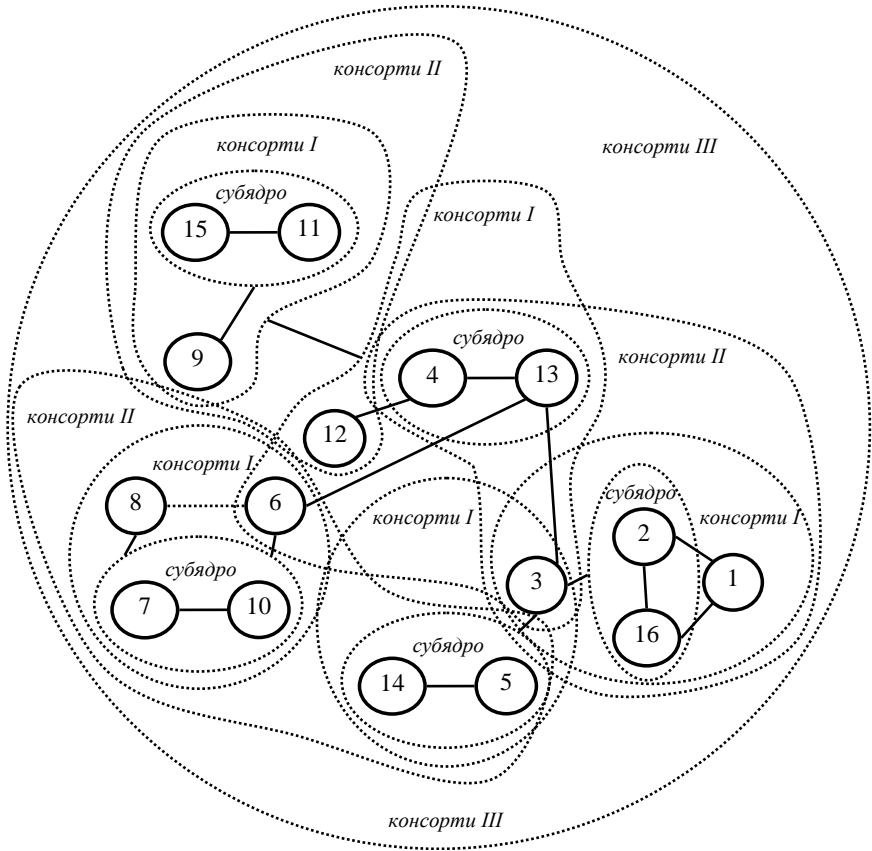

Рис. 7. Поєднання конфігурації сполучення галузевих консорціумів у регіональному кластері підприємств (фрагмент)

Виконана діагностика відображає реалізацію статичної інтерпретаційної складової (див. табл. 1), яка лише встановлює реальні межі регіональних кластерів підприємств. Статичну інтерпретаційну складову діагностики реалізовано шляхом експериментування з нечіткими раціональними межами регіональних кластерів підприємств послідовним використанням методів кореляційного аналізу, кластерного аналізу та побудови графів регіональних консорціумів, що у підрахунку структурних змін та стійкості їх визначення дало змогу визначити зміни щільності зв'язків та

зміни в складі ядер консорцій та значень консортів. За результатами діагностики було встановлено, що в розвитку регіональних кластерів підприємств України в останні роки відбуваються всі з виявлених дисфункції.

Таблиця 3

Інтегральні оцінки близькості регіональних кластерів підприємств

Оцінка близькості кластера I типу		Оцінка близькості кластера II типу	
0,13129	м. Київ	м. Київ	0,19899
0,05664	Одеська область	Одеська область	0,08999
0,04155	Чернівецька область	Чернівецька область	0,06811
0,03777	Херсонська область	Херсонська область	0,06384
0,02866	Кіровоградська область	Кіровоградська область	0,05279
0,02537	Львівська область	Вінницька область	0,04103
0,02492	Закарпатська область	Закарпатська область	0,04068
0,02456	Тернопільська область	Тернопільська область	0,03978
0,02403	Київська область	Київська область	0,03978
0,02217	Волинська область	Волинська область	0,03812
0,02214	Вінницька область	Львівська область	0,03783
0,02176	Миколаївська область	Миколаївська область	0,03705
0,02042	Житомирська область	Харківська область	0,03301
0,01968	Харківська область	Хмельницька область	0,03181
0,01846	Чернігівська область	Житомирська область	0,03157
0,01808	Хмельницька область	Чернігівська область	0,02968
0,01474	Рівненська область	Рівненська область	0,02295
0,01357	Сумська область	Сумська область	0,02181
0,01234	Черкаська область	Черкаська область	0,01946
0,0115	Івано-Франківська область	Івано-Франківська область	0,01769
0,00964	Запорізька область	Полтавська область	0,01656
0,0095	Дніпропетровська область	Запорізька область	0,01569
0,00934	Полтавська область	Дніпропетровська область	0,01496
0,00726	Донецька область	Донецька область	0,01154
0,00676	Луганська область	Луганська область	0,01132

Завершальним етапом дослідження стало розроблення підходу до подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств на основі стратегічної координації. Програми подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств, які були апріорно визначені як засоби стратегічної координації розвитку (усвідомлення, порозуміння та узгодження) набули конкретної інтерпретації за наслідками діагностики. У табл. 4 наведено результати зівставлення апріорно визначених програм та кодування комплексних програм подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств.

Використання окремих програм та їх комплексів має спиратися на виявлені зв'язки між галузевими консортами регіонального кластера підприємств та враховувати галузеву специфіку. Загальні рекомендації щодо використання програм подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств України за парними зв'язками галузевих конортів регіональних кластерів наведено в табл. 5. Як видно з таблиці, не було використано програму П-8, бо немає жодної галузі, яка б мала за сучасних умов задовільний стан.

Таблиця 4

Комплексні програми подолання дисфункцій

Код комплексної програми	Належність до програми позбавлення дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств		
	Програма інформаційного забезпечення координації кооперативної та стратегічної поведінки	Програма створення стратегічних альянсів, асоціацій та спільних проектів	Програма прискорення інноваційного співробітництва та сприяння дифузії інновацій
П-1	1	0	0
П-2	0	1	0
П-3	0	0	1
П-4	1	1	0
П-5	0	1	1
П-6	1	0	1
П-7	1	1	1
П-8	0	0	0

В роботі подано опис запропонованих програм і визначено стратегічні напрями розвитку для підприємств різних видів економічної діяльності та різних регіонів. Основним за змістом напрям розвитку регіональних кластерів підприємств промисловості визначено стимулювання інноваційного розвитку діяльності підприємств регіонального кластера та активізацію форм координаційної взаємодії, які спрямовані на розробку та впровадження інновацій.

Таким чином, розроблені рекомендації щодо вибору програм подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств засобами стратегічної координації визначають стратегічний напрям, який доцільно застосовувати при розробці стратегій регіонального розвитку, стратегій та програм відновлення й соціально-економічного розвитку регіонів. Запропоновані засоби стратегічної координації роз-

витку регіональних кластерів підприємств є важливим кроком до актуалізації розробки та зосередження уваги на окремих сегментах сполучення галузевих консортів регіональних кластерів підприємств України.

Таблиця 5

**Склад рекомендованих програм подолання дисфункцій розвитку
регіональних кластерів підприємств засобами стратегічної координації**

Найменування галузей		⟨9⟩	⟨10⟩	⟨11⟩	⟨12⟩	⟨13⟩	⟨14⟩	⟨15⟩	⟨16⟩	
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	⟨1⟩		1	-	-	-	-	-	1	⟨9⟩
Промисловість	⟨2⟩	-		-	-	5	-	-	-	⟨10⟩
Будівництво	⟨3⟩	-	3		7	-	-	-	-	⟨11⟩
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	⟨4⟩	-	-	1		-	-	-	-	⟨12⟩
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	⟨5⟩	-	-	1	2		-	-	3	⟨13⟩
Тимчасове розміщення й організація харчування	⟨6⟩	-	-	-	2	1		-	-	⟨14⟩
Інформація та телекомунікації	⟨7⟩	-	-	-	2	-	1		-	⟨15⟩
Фінансова та страхова діяльність	⟨8⟩	-	-	-	-	-	-	-		⟨16⟩
Операції з нерухомим майном	⟨9⟩	-	-	5	1	-	6	1	6	
Професійна, наукова та технічна діяльність	⟨10⟩	-	-	-	1	-	1	-	1	
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	⟨11⟩	-	4	-	-	-	-	2	-	
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	⟨12⟩	-	-	-	-	-	-	-	-	
Освіта	⟨13⟩	-	-	3	-	-	-	-	-	
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	⟨14⟩	-	6	1	-	-	-	-	-	
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	⟨15⟩	-	-	5	-	1	-	-	1	
Інші види економічної діяльності	⟨16⟩	-	-	6	1	1	-	-	-	
Найменування галузей		⟨1⟩	⟨2⟩	⟨3⟩	⟨4⟩	⟨5⟩	⟨6⟩	⟨7⟩	⟨8⟩	

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі за результатами проведеного дослідження розроблено теоретико-методологічну основу та методичний інструментарій щодо стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств у вигляді багатовимірної аналітичної системи. Основні висновки та результати дослідження зводяться до такого.

1. На основі аналізу об'єктивних передумов розвитку регіональних кластерів підприємств визначено, що поряд з чинниками кооперації позитивно впливають на розвиток кластерних утворень чинники стратегічної поведінки економічних агентів, які виконують координувальну роль у розвитку кластерних утворень. Уточнення змістовних елементів поняття "економічний кластер" дало змогу виділити логічну помилку в методичному забезпеченні регіональної кластерної політики, яка полягає у підміні суб'єктності регіональних економічних кластерів, та обґрунтувати необхідність активізації механізмів полісуб'єктної за суттю стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств.

2. На основі визначення теоретичних передумов розвитку регіональних кластерів підприємств та співвіднесення підходів до визначення загального поняття "економічний кластер" та похідного поняття "регіональний кластер підприємств" виділено їхні домінуючі та периферійні характеристики, що дало змогу уточнити визначення поняття "регіональний кластер підприємств", яке розглядається як регіональна підсистема географічно сконцентрованої достатньої кількості скооперованих і конкуруючих підприємств, об'єднаних спільністю мети, але різноманітністю стратегії функціонування й розвитку, тождесних у сенсі уможливлення обміну досвідом, здатних спеціалізуватися, але при цьому функціонувати в технологічному ланцюгу виробництва продукції, діяльність яких у кластері сприяє виникненню додаткових конкурентних переваг для всіх учасників кластера та позитивного впливу на регіон свого розташування.

3. За результатами визначення співвідношення стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств у системі економічних відносин у вигляді нечітких меж обґрунтовано змістовне наповнення цього поняття як результату індивідуалізації кооперантів, методу стабілізації й розвитку регіональних кластерів підприємств та як форми сполучення кооперації і конкуренції підприємств у регіональному кластері. Обґрунтування необхідності корегування стратегічної поведінки підприємства в її опортуністичній частині дало змогу доповнити аксіоматичне ядро теорії стратегічного управління підприємством концепцією позитивного впливу опортуністичної поведінки підприємства на розвиток міжкорпоративних відносин підприємств у регіональному кластері на довгостроковому горизонті управління.

4. На основі аналізу існуючої проблематики розвитку відносин в економічній системі у співвіднесенні предметних областей регіонального розвитку та розвитку регіональних кластерів підприємств уточнено визначення поняття стратегічної координації розвитку регіонального кластера підприємств як виду коопераційної та стратегічної поведінки підприємств, спрямованої на досягнення збалансованої сукупності стратегічних критеріальних ознак у складному координаційному комплексі, який поєднує елементи різних підсистем внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства та регіонального кластера, до якого входить підприємство.

5. Узагальнення закономірностей детермінації меж використання форм стратегічної координації розвитку дало змогу уточнити підхід до зіставлення форм координації розвитку підприємств та умов їхнього використання в стратегіях розвитку підприємств. Упорядкування умов використання форм координації (класів господарських об'єктів, типів домінантних відносин, типів форм координації, домінуювальних класів форм координації) та встановлення відповідності умов використання нечітким формам координації розвитку дало змогу визначити місце стратегічної координації розвитку підприємств в упорядкованій множині форм координації та виокремити її власне поле використання.

6. За результатами визначення динамічних характеристик процесу розвитку регіональних кластерів підприємств із застосуванням основних понять теорії системної динаміки Д. Форестера (траєкторія розвитку, біфуркація, флуктуація) уточнено формальний опис меж поля розвитку регіонального кластера підприємств, що дало змогу обґрунтувати концепт трискладової дисфункції стратегічної координації розвитку регіонального кластера підприємств. Застосування формального опису меж поля розвитку регіонального кластера підприємств дало змогу уточнити концептуалізацію процесу ідентифікації траєкторії розвитку регіональних кластерів підприємств як динамічного наближення до зони біфуркації та визначення випадкових, сталих та примусових флуктуацій траєкторії розвитку.

7. За результатами моделювання стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств здійснено формалізацію та експериментування щодо стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств. Визначення адекватної аналогії регіонального кластера підприємств дало змогу поєднати характеристики двох потенційних аналогів (тривале існування кластера як цілісного утворення, взаємозв'язок з домінуювальним підприємством регіонального впливу, конкуренція в середовищі існування), що дало змогу зіставити атрибутивні домінантні характеристики регіонального кластера підприємств та відкрило можливість для адекватного моделювання стратегічної координації розвитку регіонального кластера підприємств з одночасним урахуванням наявних коопераційних і конкурентних взаємозв'язків між підприємствами, з необхідністю притаманних стратегічній координації розвитку регіонального кластера підприємств.

8. Інтерпретація результатів моделювання стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств дала змогу інкорпорувати до стратегічного інструментарію розвитку підприємств стратегію розширення раціональних меж регіонального кластера підприємства, яка реалізується підприємством на основі: встановлення стійких взаємозв'язків з новими підприємствами єдиного технологічного ланцюга виробництва під впливом інших вже працюючих підприємств, які утворюють середовище існування та розвитку регіонального кластера та тим самим визначають структуру регіонального кластера підприємств; встановлення стійких взаємозв'язків з новими підприємствами, які потенційно здатні утворювати середовище існування та розвитку регіонального кластера, – що стало основою застосування стратегічної координації розвитку в корпоративній стратегії підприємств

9. За результатами визначення адекватної міждисциплінарної аналогії регіональному кластеру підприємств отримано зіставлення атрибутивних характеристик понять "екосистема" і "регіональний кластер підприємств". На цій основі розроблено концептуальні засади ідентифікації реальних і раціональних меж регіональних кластерів підприємств, що сприяло обґрунтуванню підходів до виділення меж апок-

теріорно ефективних утворень, подібних до регіональних кластерів підприємств та дало змогу збагатити науковий апарат досліджень у галузі регіональної економіки та управління підприємством.

10. На основі аналізу підходів до ідентифікації реальних і раціональних меж регіональних кластерів підприємств визначено їхні недоліки у разі окремого використання, які полягають у обмеженості розвитку нових форм взаємовідносин підприємств та отриманні суперечливих результатів або практичної цінності у розробці рекомендацій щодо формування кластерної моделі економічного розвитку регіонів.

11. На основі зіставлення атрибутивних характеристик аналогічних понять набули подальшого розвитку прикладні підходи Дж. Кортрайта (top-down-підхід та bottom-up-підхід) до ідентифікації меж кластерів. Спеціалізовані процедури аналізу кожного із зазначених підходів адаптовано до визначення видів економічної діяльності підприємств, які потенційно мають здатність до утворення регіональних кластерів підприємств, що сприяло вирішенню завдання ідентифікації реальних та раціональних меж регіональних кластерів підприємств.

12. Побудова логічної схеми ідентифікації раціональних меж регіонального кластера підприємств дала змогу уточнити області економічної діагностики підприємства на основі додавання до її об'єктів реальних меж регіонального кластера підприємств та процедури їхньої ідентифікації за критерієм недостатності/надлишковості видів економічної діяльності для потрапляння підприємства до регіонального кластера відповідно до правил його доповнення новими об'єктами для забезпечення їхнього ефективного функціонування та розвитку, що сприяє зростанню ринкового потенціалу підприємства, отриманню додаткових конкурентних переваг та зростанню конкурентоспроможності.

13. На основі аналізу методів, прийомів та підходів до діагностики економічних об'єктів різного масштабу удосконалено процедури економічної діагностики щодо дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств як об'єкту діагностики на основі визначення структури економічної діагностики (введення описової, статичної та динамічної інтерпретаційних складових діагностики) та уточнення змісту економічної діагностики (ідентифікація дисфункцій розвитку регіонального кластера підприємств та пошук напрямів подолання дисфункцій), що забезпечило оптимальність проведення економічної діагностики та релевантність отриманих результатів.

14. За результатами виявлення дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств України встановлено зміну частот представлення регіональних кластерів у множиних результатах кластерного аналізу в динаміці. За результатами діагностики встановлено, що в розвитку регіональних кластерів підприємств України в останні роки мають місце дисфункції всіх встановлених типів, що стало аналітичним підґрунтям для розроблення підходу до подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств на основі стратегічної координації.

15. За результатами застосування розробленого способу подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств на основі стратегічної координації визначено сукупність типових програм подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств. Зіставлення апріорно визначених програм та кодування комплексних типових програм подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств дало змогу впровадити рекомендації щодо вибору програм подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії:

1. Галгаш Р. А. Регіональні кластери підприємств: розвиток та стратегічна координація : [монографія] / Р. А. Галгаш. — Северодонецьк: СНУ ім. В. Даля, 2017. — 464 с.
2. Галгаш Р. А. Управління конкурентоспроможністю підприємства: збільшення вартості підприємства, управління за цілями, стратегічна координація / Р. А. Галгаш, І. М. Семененко, Я. В. Бурко. — В кн.: Теоретичні та прикладні аспекти підвищення конкурентоспроможності підприємств : [колективна монографія]. — у 4 т. — Т. 2. / [За заг. ред. О. А. Паршиной]. — Дніпропетровськ: Герда, 2013. — С. 75–91.

Особистий внесок здобувача: визначено місце стратегічної координації в управлінні конкурентоспроможністю підприємства.

3. Галгаш Р. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення розвитку економіко-інноваційних систем різного рівня / Р. А. Галгаш, В. В. Максимов, Т. С. Максимова, Л. В. Синиця. — В кн. Маркетинг. Менеджмент. Інновації : [колективна монографія] / [За ред. д.е.н., проф. С. М. Лляшєнка]. — Суми: ТОВ "ТД "Папірус", 2010. — С. 95–107.

Особистий внесок здобувача: визначено структуру інформаційно-аналітичного забезпечення розвитку регіональних економічних систем.

Статті у наукових фахових виданнях:

4. Галгаш Р. А. Стратегічна координація розвитку регіональних кластерів підприємств: метод, форма та результат кооперації і конкуренції / Р. А. Галгаш, І. Р. Бузько // Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку: зб. наук. праць ДонДУУ. — Серія: Економіка. — Вип. 304. — Т. XVIII. — Маріуполь: ДонДУУ, 2017. — С. 10–23.

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано методологічні засади визначення методів, форм та результатів стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств.

5. Галгаш Р. А. Інституціональна модель стратегічної координації взаємодії підприємств в регіональних кластерах / Р. А. Галгаш, І. Р. Бузько // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2017. — № 6 (236). — С. 45–51.

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано підхід до аналізу взаємодії між контрольованими групами у процесі стратегічної координації підприємств у регіональному кластері.

6. Галгаш Р. А. Регіональні кластери як об'єкт стратегічної координації / Р. А. Галгаш // Економіка та право. — 2016. — № 3 (45). — С. 3–10.

7. Галгаш Р. А. Координація процесів забезпечення інтелектуального капіталу підприємств та створення об'єднаних територіальних громад в умовах пістконфліктної трансформації регіону / Р. А. Галгаш, І. П. Топух, Я. Ю. Білоус // Моделювання регіональної економіки. — 2016. — № 1 (27). — С. 92–109.

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано напрями координації процесів забезпечення інтелектуального капіталу суб'єктів регіонального розвитку.

8. Галгаш Р. А. Проблематика визначення межі внутрішньокластерної та міжкластерної стратегічної координації в регіоні / Р. А. Галгаш // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2016. — № 3 (227). — С. 24–29.

9. Галгаш Р. А. Огляд підходів щодо визначення меж регіональних кластерів підприємств / Р. А. Галгаш // Ефективна економіка. — 2015. — № 12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5828>.

10. Галгаш Р. А. Формування узагальненої схеми встановлення меж кластерів: регіональні кластери підприємств та їхні міждисциплінарні аналогії / Р. А. Галгаш // Ефективна економіка. — 2014. — № 12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5831>.

11. Галгаш Р. А. Визначення прескриптивної форми стратегічного процесу підприємства / Р. А. Галгаш., С. О. Оглоблін // Вісник економіки транспорту і промисловості : зб. наук.-практ. статей Української державної академії залізничного транспорту. — Вип. 43. — Харків: УкрДАЗТ, 2013. — С. 116–119.
Особистий внесок здобувача: обґрунтовано прескриптивну форму організації стратегічного процесу на підприємстві.
12. Галгаш Р. А. Аналіз цілей діяльності підприємств в контексті регіонального розвитку / Р. А. Галгаш., І. М. Семененко // Маркетинг: теорія і практика : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — Вип. 19. — Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2013. — С. 169–173.
Особистий внесок здобувача: визначена роль регіональної політики в забезпеченні компромісу в множині інтересів суб'єктів регіонального розвитку.
13. Галгаш Р. А. Аналіз критеріїв досягнення цілей груп інтересів / Р. А. Галгаш., І. М. Семененко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2012. — № 15 (186). Ч. 1. — С. 157–162.
Особистий внесок здобувача: визначено переваги та недоліки методів багатокритеріальної оптимізації стратегії підприємства з урахуванням цілей груп інтересів.
14. Галгаш Р. А. Структура стратегічного процесу підприємства / Р. А. Галгаш., С. О. Оглоблін // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2011. — № 10 (164). Ч. 1. — С. 131–135.
Особистий внесок здобувача: ідентифіковано та охарактеризовано фази стратегічного процесу на підприємстві.
15. Галгаш Р. А. Передумови координації взаємовідносин підприємств для нестабільних ринків / Р. А. Галгаш // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. — 2011. — № 4 (44). — С. 32–36.
16. Галгаш Р. А. Спосіб оцінювання рівня адаптивності підприємства до стратегічних змін / Р. А. Галгаш., С. О. Оглоблін // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2010. — № 12 (154). Ч. 2. — С. 245–250.
Особистий внесок здобувача: обґрунтовано спосіб оцінювання рівня адаптивності підприємства до стратегічних змін.
17. Галгаш Р. А. Еволюція теоретичних уявлень про координацію діяльності економічних агентів / Р. А. Галгаш., Р. Е. Галгаш // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2010. — № 11 (153). Ч. 2. — С. 17–25.
Особистий внесок здобувача: визначено напрями еволюції теоретичних уявлень про координацію діяльності економічних агентів.
18. Галгаш Р. А. Технології координації управлінських рішень на підприємстві / Р. А. Галгаш // Вісник економіки транспорту і промисловості : зб. наук. праць Української державної академії залізничного транспорту. — Вип. 32. — Харків: УкрДАЗТ, 2010. — С. 191–195.
19. Галгаш Р. А. Сутність, функції і види координації діяльності підрозділів виробничого об'єднання / Р. А. Галгаш // Розвиток фінансових методів державного управління національною економікою : зб. наук. праць Донецького державного університету управління. — Вип. 11. — Донецьк: ДонДУУ, 2010. — С. 238–253.
20. Галгаш Р. А. Особливості стратегічного механізму інноваційного розвитку підприємства / Р. А. Галгаш, Л. В. Синиця // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. — 2009. — № 6 (143). Т. 3. — С. 11–15.
Особистий внесок здобувача: обґрунтовано підхід до аналізу стратегічної ситуації на підприємстві.

21. Галгаш Р. А. Модель реалізації стратегії підприємства у часі / Р. А. Галгаш, С. О. Оглоблін, С. А. Чех // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2009. — № 3 (133). Ч. II. — С. 53–59.
Особистий внесок здобувача: побудована концептуальна модель динаміки в процесі реалізації стратегічних змін на підприємстві.
22. Галгаш Р. А. Сутність стратегічної координації діяльності підприємства / Р. А. Галгаш // Прометей. Регіональний зб. наук. праць з економіки. — Вип. 3 (30). — Донецьк: ДЕГІ, 2009. — С. 135–137.
23. Галгаш Р. А. Огляд концепцій розвитку економічних систем / І. В. Заблудська, Р. А. Галгаш // Вісник Донецького національного університету. — Серія В. Економіка і право — Т. 1. — 2006. — С. 178–183.
Особистий внесок здобувача: визначено передумови та чинники розвитку економічних систем різного рівня.
24. Галгаш Р. А. Пошук внутрішніх резервів забезпечення економічного розвитку підприємства / Р. А. Галгаш // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2006. — № 4 (98). Ч. 1. — С. 62–65.
Статті у міжнародних наукових виданнях:
25. Галгаш Р. А. Уточнення визначення поняття "економічний кластер" згідно з актуальними потребами налагодження стратегічної координації в регіоні / Р. А. Галгаш // Nauka i Studia. — Przemysl, 2017. — № 5(166). — С. 73–84.
26. Галгаш Р. А. Управление предприятием: целеполагание и координация / Р. А. Галгаш., И. М. Семененко // Организатор производства. — Воронеж, 2013. — № 1 (56). — С. 41–44.
Особистий внесок здобувача: визначено взаємозв'язок між процесами координації та цілепокладання в управлінні підприємством.
27. Galgash R. A. Information and organizational-economic aspects of innovative development management of regional enterprises / V. V. Maksimov, R. A. Galgash, L. V. Synicya // TEKA. — Lublin, OL PAN, 2010. — Vol. XD. — P. 184–189.
Особистий внесок здобувача: обґрунтовано організаційно-економічний аспект управління інноваційним розвитком підприємств регіону.
28. Galgash R. A. Analysis of mechanism of enterprise innovative development / V. V. Maksimov, R. A. Galgash // TEKA. — Lublin: OL PAN, 2010. — Vol. XB. — P. 12–18.
Особистий внесок здобувача: визначено структуру механізму інноваційного розвитку підприємств.
Друковані матеріали наукових конференцій:
29. Галгаш Р. А. Сталій розвиток на засадах стратегічної координації взаємодії регіональних інституцій / Р. А. Галгаш, І. М. Семененко // Перспективи розвитку наукових досліджень у контексті глобалізаційних змін: освіта, політика, економіка, міжкультурна комунікація : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 трав. 2017 р. — Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. — С. 93–95.
Особистий внесок здобувача: показана можливість застосування стратегічної координації в управлінні розвитком підприємства для сталого розвитку регіону.
30. Галгаш Р. А. Стратегічне координування економічних інтересів при створенні регіональних кластерів / Р. А. Галгаш // Обліково-аналітичне забезпечення розвитку місцевих громад : зб. тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф., 27 квіт. 2017 р. — Северодонецьк: ПП "Поліграф-Сервіс", 2017. — С. 9–11.
31. Галгаш Р. А. Координація діяльності підприємств, організацій, установ задля сталого розвитку регіону / Р. А. Галгаш, І. М. Семененко // Технологія-2017 : матеріали Міжнар. наук.-

- техн. конф., 21-22 квіт. 2017 р. — Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. — С. 276–278.
- Особистий внесок здобувача:* визначено доцільність координації діяльності підприємств за для сталого розвитку регіону.
32. Галгаш Р. А. Регіональні кластери: визначення, класифікація та стратегічна координація / Р. А. Галгаш // Перспективи розвитку фінансової системи України : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 13-14 квіт. 2017 р. — Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. — С. 121–125.
33. Галгаш Р. А. Стратегічна координація діяльності підрозділів організації в умовах обмеженості ресурсів / Р. А. Галгаш // Менеджмент: розвиток, теорія та практика : матеріали II всеукр. наук.-практ. конф., 15 лист.-15 груд. 2013 р. — Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2013. — С. 153–153.
34. Галгаш Р. А. Економіка узгоджень як теоретична основа стратегічної координації діяльності підприємства / Р. А. Галгаш // Найновітє постиження на європейската наука - 2013 : матеріали за IX междунар. научн.-практ. конф., 17-25 юн. 2013 р. — София: "Бял ГРАД-БГ" ООД, 2013. — Т. 6. — С. 10–11.
35. Галгаш Р. А. Оцінювання узгодженості параметрів управління в процесі стратегічної координації розвитку підприємства / Р. А. Галгаш // Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2013: materiały IX Międzynar. nauk.-prakt. conf., 7-15 czerw. 2013 r. — Przemysl: Nauka i studia, 2013. — V. 8. — С. 13–15.
36. Галгаш Р. А. Технологія стратегічної координації в управлінні діяльністю підприємства / Р. А. Галгаш, І. М. Семененко // Інформаційні технології, економіка та право: стан та перспективи розвитку (ІТЕП-2013) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 3-5 квіт. 2013 р. — Чернівці: Книги – XXI, 2013. — С. 271–272.
- Особистий внесок здобувача:* обґрунтовано доцільність застосування стратегічної координації в системі стратегічного управління підприємством.
37. Галгаш Р. А. Целеполагание в управлении конкурентоспособным потенциалом предприятий региона / Р. А. Галгаш, І. М. Семененко // Конкурентный потенциал региона: оценка и эффективность использования : сб. статей Междунар. науч.-практ. конф., 1-3 нояб. 2012 г. — Абакан: Изд-во ФГБОУ ВПО "Хакаский государственный университет им. Н.Ф. Катанова", 2012. — С. 162–163.
- Особистий внесок здобувача:* сформульовано проблему неузгодженості приватних цілей діяльності підприємств і цілей розвитку потенціалу регіону.
38. Галгаш Р. А. Координація управління діяльністю підприємства за цілями / Р. А. Галгаш, І. М. Семененко // Інформаційні технології, економіка та право: стан та перспективи розвитку (ІТЕП-2012) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 28-31 бер. 2012 р. — Ч. 2. — Чернівці: Книги – XXI, 2012. — С. 43–44.
- Особистий внесок здобувача:* визначено результативність координаційного управління діяльністю підприємства при його орієнтації на цілі розвитку підприємства.
39. Галгаш Р. А. Потенциал координационного управления предприятием / Р. А. Галгаш // Конкурентный потенциал региона: оценка и эффективность использования : сб. статей Междунар. науч.-практ. конф., 10-12 нояб. 2011 г. — Абакан: Изд-во ФГБОУ ВПО "Хакаский государственный университет им. Н.Ф. Катанова", 2011. — С. 32–34.
40. Галгаш Р. А. Умови та ознаки координаційного управління діяльністю підприємства / Р. А. Галгаш // Научный потенциал на света – 2011 : матеріали за VII междунар. научн.-практ. конф., 17-25 сент. 2011 р. — София: "Бял ГРАД-БГ" ООД, 2011. — Т. 2. — С. 3–4.

41. Галгаш Р. А. Координація інноваційної діяльності підприємства як засіб забезпечення узгодженості суб'єктів інноваційної діяльності / Р. А. Галгаш // *Nastoleni moderni vedy – 2011 : materialy VII Mezinar. ved.-prakt. konf., 27 zar. - 5 rijna. 2011 r. — Praha: Publishing House "Education and Science" s.r.o., 2011. — D. 3. — S. 17–18.*
42. Галгаш Р. А. Функція координації в системі управління інноваційною діяльністю підприємства / Р. А. Галгаш // *Wschodnie partnerstwo – 2011 : materiaiy VII Miedzynar. nauk.-prakt. konf., 7-15 wrz. 2011 r. — Przemsl: Nauka i studia, 2011. — V. 1. — С. 58–60.*
43. Галгаш Р. А. Координація діяльності підприємства як процесна інновація / Р. А. Галгаш // *Predni vedecke novinky – 2011 : materiaiy VII Mezinar. ved.-prakt. konf., 27 srp.-5 zari. 2011 r. — Praha: Publishing House "Education and Science" s.r.o., 2011. — D. 2. — S. 10–12.*
44. Галгаш Р. А. Компоненти механізму координації інноваційного процесу на підприємстві / Р. А. Галгаш // *Новини на научния прогрес – 2011 : материали за VII междунар. научн.-практ. конф., 17-25 авг. 2011 р. — София: "Бял ГРАД-БГ" ООД, 2011. — Т. 2. — С. 27–29.*
45. Галгаш Р. А. Координація як активний елемент системи управління діяльністю підприємства / Р. А. Галгаш // *Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 18-20 трав. 2011 р. — Суми: СумДУ, 2011. — С. 34–35.*
46. Галгаш Р. А. Концепція координаційного управління підприємствами в умовах глобалізації економічних взаємовідносин / Р. А. Галгаш // *Формування мереж прикордонного співробітництва України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 трав. 2011 р. — Чернівці: Книги – XXI, 2011. — С. 365–368.*
47. Галгаш Р. А. Визначення цільового вектору в процесі координації діяльності підприємства / Р. А. Галгаш // *Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 29 вер. – 01 жовт. 2010 р. — Суми: ТОВ Друкарський дім "Папірус", 2010. — С. 37–39.*
48. Галгаш Р. А. Типологія координації економічних агентів / Р. А. Галгаш // *Stosowane naukowe opracowania – 2010 : materiaiy VI Mikdzynar. nauk.-prakt. konf., 27 lip.-5 sierp. 2010 r. — Przemsl: Nauka i studia, 2010. — V. 2. Ekonomiczne nauki. — S. 16–18.*
49. Галгаш Р. А. Типи відносин в процесі координації економічних систем / Р. А. Галгаш // *Динамиката на съвременната наука – 2010 : материали за VI Междунар. науч.-практ. конф., 7-15 юли 2010 р. — София: "Бял ГРАД-БГ" ООД, 2010. — Т. 3. Икономики. — С. 43–45.*
50. Галгаш Р. А. Неоліберальна інтерпретація функції координації економічних процесів / Р. А. Галгаш // *Эффективность бизнеса в условиях трансформации экономики : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 4-6 чер. 2010 р. — Сімферополь: ВіТроПринт, 2010. — С. 57–60.*
51. Галгаш Р. А. Еволюційна та інституціональна інтерпретації функції координації економічних процесів / Р. А. Галгаш // *Розвиток інноваційної культури суспільства: проблеми та перспективи : матеріали V наук.-практ. конф., 21 трав. 2010 р. — Сімферополь: Центр розвитку освіти, науки та інновацій, 2010. — С. 18–23.*
52. Галгаш Р. А. Кейнсіанська та монетаристська інтерпретації функції координації економічних процесів / Р. А. Галгаш // *Наукове забезпечення процесів реформування соціально-економічних відносин в умовах глобалізації : матеріали IV наук.-практ. конф., 30 квіт. 2010 р. — Сімферополь: ВіТроПринт, 2010. — С. 135–137.*
53. Галгаш Р. А. Стратегічний характер координаційного управління діяльністю підприємства / Р. А. Галгаш // *Основни проблеми на съвременната наука – 2010 : материали за VI Междунар. науч.-практ. конф., 17-25 апр. 2010 г. / Т. 8. Икономики. — София, 2010. — С. 58–60.*

54. Галгаш Р. А. Неокласична інтерпретація функції координації економічних процесів / Р. А. Галгаш // Індивідуальні та колективні конфлікти та шляхи їх вирішення : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 16 квіт. 2010 р. — Сімферополь, 2010. — С. 47–49.
55. Галгаш Р. А. Класична інтерпретація функції координації економічних процесів / Р. А. Галгаш // Теорія і практика економічних досліджень : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 14 квіт. 2010 р. — Миколаїв: НУК, 2010. — С. 100–102.
56. Галгаш Р. А. Забезпечення результативного управління інноваційним розвитком підприємств / Р. А. Галгаш, Л. В. Синиця // Актуальні питання теорії та практики менеджменту : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., 17-19 бер. 2010 р. — Луганськ: ТОВ "Віртуальна реальність", 2010. — С. 129–131.
Особистий внесок здобувача: визначено необхідність застосування стратегічної діагностики в результативному управлінні інноваційним розвитком підприємства.
57. Галгаш Р. А. Взаємодія економічних агентів в процесі управління організаційними змінами на підприємстві / Р. А. Галгаш // Регіональні аспекти розвитку в умовах Європейського вибору : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 25-27 вер. 2009 р. — Сімферополь-Алушта: ВіТроПринт, 2009. — С. 31–33.
58. Галгаш Р. А. Особливості стратегічної координації як виду управлінської діяльності на підприємстві / Р. А. Галгаш // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 11 груд. 2009 р. — Т. 2. — Харків: ХНАДУ, 2009. — С. 38.
59. Галгаш Р. А. Теоретичні засади пошуку внутрішніх резервів розвитку підприємств / Р. А. Галгаш // Стратегія розвитку України у глобальному середовищі : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 13-15 лист. 2009 р. — Сімферополь-Ялта: ВіТроПринт, 2009. — С. 37–39.
60. Галгаш Р. А. Методологічні проблеми забезпечення росту та розвитку економічних систем / Р. А. Галгаш // Сучасні наукові дослідження - 2006 : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 20-28 лют. 2006 р. — Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. — С. 30–32.

АНОТАЦІЯ

Галгаш Р.А. Стратегічна координація розвитку регіональних кластерів підприємств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальностями 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) та 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України, Северодонецьк, 2017.

Проаналізовано об'єктивні та теоретичні передумови розвитку регіональних кластерів підприємств. Виділено домінуючі та периферійні характеристики поняття "регіональний кластер підприємств" та обґрунтовано змістовне наповнення поняття "стратегічна координація розвитку регіональних кластерів підприємств". Визначено співвідношення стратегічної координації розвитку регіональних кластерів підприємств у системі економічних відносин. Узагальнено закономірності детермінації меж використання форм стратегічної координації розвитку. Уточнено концептуальні засади ідентифікації раціональних меж регіональних кластерів підприємств. Уточнено концептуалізацію процесу ідентифікації траєкторії розвитку регіональних кластерів підприємств. Зіставлені атрибутивні характеристики аналогічних понять "екосистема" і "регіональний кластер підприємств". Побудовано логічну схему ідентифікації раціональних меж регіонального кластера підприємств. Виявлено дисфункції розвитку регіональних кластерів підприємств. Апробовано розроблений спосіб подолання дисфункцій

розвитку регіональних кластерів підприємств на основі стратегічної координації. Визначено сукупність типових програм подолання дисфункцій розвитку регіональних кластерів підприємств.

Ключові слова: підприємство, регіон, розвиток, стратегічна координація, регіональний кластер, межа кластера, дисфункція, програма.

АННОТАЦІЯ

Галгаш Р.А. Стратегическая координация развития региональных кластеров предприятий. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальностям 08.00.04 – Экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности) и 08.00.05 – Развитие производительных сил и региональная экономика. – Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля Министерства образования и науки Украины, Северодонецк, 2017.

Проанализированы объективные предпосылки развития региональных кластеров предприятий. Показано, что наряду с факторами кооперации положительно влияют на развитие кластерных образований факторы стратегического поведения экономических агентов, которые выполняют координирующую роль в развитии кластерных образований. Уточнены содержательные элементы понятия "экономический кластер". Выделено логическую ошибку в методическом обеспечении региональной кластерной политики, которая заключается в замене субъектности региональных экономических кластеров. Обоснована необходимость активизации механизмов полисубъектной по сути стратегической координации развития региональных кластеров предприятий. Определены теоретические предпосылки развития региональных кластеров предприятий. Выделены доминантные и периферийные характеристики понятия "региональный кластер предприятий". Определено соотношение стратегической координации развития региональных кластеров предприятий в системе экономических отношений в виде нечетких границ. Обоснованно содержание понятия "стратегическая координация развития региональных кластеров предприятий". Обоснована необходимость корректировки стратегического поведения предприятия в ее оппортунистической части. Дополнено аксиоматическое ядро теории стратегического управления предприятием концепцией положительного влияния оппортунистического поведения предприятия на развитие межкорпоративных отношений предприятий в региональном кластере.

Проанализирована проблематика развития в соотнесении двух предметных областей – регионального развития и развития региональных кластеров предприятий. Раскрыта сущность и функции стратегической координации развития регионального кластера предприятий. Определены динамические характеристики процесса развития региональных кластеров предприятий. Уточнено формальное описание границ поля развития регионального кластера предприятий. Уточнена концептуализация процесса идентификации траектории развития региональных кластеров предприятий.

Определены особенности моделирования стратегической координации развития региональных кластеров предприятий. Определена адекватная междисциплинарная аналогия региональному кластеру предприятий. Получено сопоставления атрибутивных характеристик понятий "экосистема" и "региональный кластер предприятий". Уточнена концептуальная основа идентификации рациональных границ региональных кластеров предприятий. Интерпретированы результаты моделирования стратегической координации развития региональных кластеров предприятий. Уточнены представления о процессе расширения рациональных границ регионального кластера предприятия и совокупность показателей экономического анализа предприятия.

Выявлены закономерности детерминации границ использования форм стратегической координации развития. Проанализированы подходы к идентификации реальных и рациональных границ региональных кластеров предприятий. Сопоставлены атрибутивные характеристики аналогичных понятий и получили дальнейшее развитие прикладные подходы Дж. Кортрайта к идентификации границ кластеров. Построена логическая схема идентификации рациональных границ регионального кластера предприятий.

Усовершенствовано представление об областях экономической диагностики предприятия. Проанализированы методы, приемы и подходы к диагностике экономических объектов разного масштаба. Показано отсутствие соответствующего инструментария диагностики для такого объекта как дисфункция развития региональных кластеров предприятий. Обосновано использование описательной, статической и динамической интерпретационных составляющих для решения задачи диагностики дисфункций развития региональных кластеров предприятий. Проанализированы конфигурации региональных кластеров предприятий и определены их доминирующие факторы развития. Оценена выраженность определенных типов региональных кластеров предприятий. Объединены конфигурации отраслевых консортов в региональном кластере предприятий и определены интегральные оценки выраженности кластеров по регионам. Выявлены дисфункции развития региональных кластеров предприятий Украины. Апробирован разработанный способ преодоления дисфункций развития региональных кластеров предприятий средствами стратегической координации. Определена совокупность типовых программ преодоления дисфункций развития региональных кластеров предприятий.

Ключевые слова: предприятие, регион, развитие, стратегическая координация, региональный кластер, граница кластера, дисфункция, программа.

ANNOTATION

Galgash R.A. Strategic coordination of development of the regional clusters of enterprises. – Qualification scientific work retaining manuscript copyright.

The thesis claiming the scientific Economy Science Doctor's Degree on specialties 08.00.04 – Enterprise Economics and Management (by forms of economic activities) and 08.00.05 – Development of productive forces and regional economy. – Volodymyr Dahl East Ukrainian National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Severodonetsk, 2017.

The objective and theoretical preconditions of development of the regional clusters of enterprises have been analysed. The dominant and peripheral characteristics of the term "the regional cluster of enterprises" have been distinguished, and the substantive content of the term "strategic coordination of development of the regional clusters of enterprises" has been substantiated. The correlation of strategic coordination of development of regional clusters of enterprises in the system of economic relations has been determined. The regularities in determining the limits of usage of forms of strategic coordination of development have been generalized. The conceptual bases of identification of rational boundaries of regional clusters of enterprises have been specified. The conceptualization of the process of identifying the development trajectory of regional clusters of enterprises has been specified. The attributes of similar terms "ecosystem" and "regional cluster of enterprises" have been compared. The logical scheme of identification of rational boundaries of the regional cluster of enterprises has been constructed. Dysfunctions of development of regional clusters of enterprises have been revealed. The developed means to overcome the dysfunctions of the development of regional clusters of enterprises by means of strategic coordination has been tested. The set of typical programs for overcoming dysfunctions of development of regional clusters of enterprises has been determined.

Key words: enterprise, region, development, strategic coordination, regional cluster, cluster boundary, dysfunction, program.

Підписано до друку 01.03.2018 р. Формат 60х90/16.
Обсяг 1,9 д.а. Тираж 100 екземплярів. Замовлення № 126
